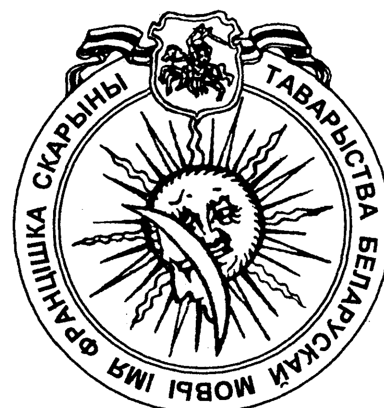

Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб не ўмёрлі!
ФРАНЦІШАК БАГУШЭВІЧ

НАША СЛОВА

Газета выходзіць з сакавіка 1990 года **№ 43(428)** **27 КАСТРЫЧНІКА 1999 г.**

2-га лістапада на Беларусі найвялікшае свята --Дзяды

Заўчасна знішчаныя сыны Зямлі Беларускай

(да дня памяці ўсіх ахвяр рэпрэсій)

У часы бальшавіцкага генацыду супраць уласнага народу бязвінна забітых безліч. І першымі ў ахвяру самаедам ды крывацмокам прыносіліся таленавітыя асобы, знакамітыя паэты, пісьменнікі, выбітныя культуровыя дзеячы ды навукоўцы. Не абышла тая бяда і зямлі Беларускай. Каб не паўтараць болей збітыя выразы, хочацца проста прывесці ніжэй прозвішчы тых, каго знішчыў той бяздумны Молах, але іх імёны нават у сённяшні няпросты час, - ёсць гонар нашага краю.

Максім Гарэцкі – пісьменнік, навуковец, расстраляны бальшавікамі.

Уладзімір Галубок – драматург, празаік, рэжысёр, акцёр, загінуў у турме.

Язэп Лёсік – навуковец, літаратар, грамадскі дзеяч, акадэмік, расстраляны.

Цішка Гартны – празаік, паэт, грамадскі дзеяч, першы старшыня ўрада БССР, звар'яцеў і памёр у астрозе.

Андрэй Мрый – пісьменнік-сатырык, загінуў у ссылцы.

Міхась Чарот – першы пралетарскі паэт, празаік, драматург, расстраляны.

Тодар Кляшторны – паэт-лірык, расстраляны.

Міхась Зарэцкі – таленавіты празаік, расстраляны.

Уладзімір Хадыка – самабытны паэт, загінуў на катарзе ў каменаломнях.

Анатоль Вольны – паэт, кінадраматург, расстраляны.

Уладзімір Жылка – паэт, загінуў у ссылцы.

Васіль Шашалевіч – драматург, загінуў на катарзе.

Адам Бабарэка – празаік, літаратурны крытык, загінуў у ссылцы.

Лукаш Калюга – празаік, расстраляны.

Платон Галавач – празаік і відны грамадскі дзеяч, расстраляны.

Юлік Таўбін – паэт, расстраляны.

Алесь Дудар – паэт, расстраляны.

Сяргей Астрэйка – паэт, расстраляны ў 25-цігадовым узросце.

Барыс Мікуліч – празаік, памёр у ссылцы.

Янка Нёманскі – празаік і навуковец, расстраляны.

Васіль Каваль – празаік, расстраляны.

Юрка Лявонны – паэт, расстраляны.

Сяргей Дарожны – паэт, загінуў на катарзе.

Міхась Багун – паэт, загінуў па дарозе на катаргу.

Сымон Баранавых – празаік, расстраляны.

Гэта толькі невялікая частачка ў мартыралогу бязвінна загубленай нашай інтэлігенцыі.

Язэп Палубятка.

Да 125 угодкаў А.Уласава

7 кастрычніка ў Менску адбыўся вечар, прысвечаны 125-годдзю са дня нараджэння вядомага беларускага выдаўца, публіцыста і грамадскага дзеяча А. Уласава.

Менск. 7 кастрычніка ў дзяржаўным Літаратурным музеі Янкі Купалы прайшоў вечар, прысвечаны 125-годдзю са дня нараджэння вядомага беларускага выдаўца і публіцыста, эканаміста і гра-мадскага дзеяча Аляксандра Ўласава. У ім прынялі ўдзел даследчыкі і крытыкі творчасці А.Уласава Арсень Ліс, Уладзімір Содаль, а таксама яго родныя і блізкія.

Доктар філалагічных навук А.Ліс нагадаў, што А.Уласаў разам з братамі Антонам і Іванам Луцкевічамі заснаваў у Вільні першую беларускамоўную грамадска-палітычную і літаратурную газету "Наша Ніва", са студзеня 1907 па сакавік 1914 года быў яе выдаўцом і рэдактарам. Па словах навукоўца, у многім дзякуючы дзейнасці А.Уласава, які "з'яднаў вакол сябе вядомых беларускіх пісьменнікаў, "Наша Ніва" несла ў народ слова праўды, свабоды і любові да Беларусі і стала своасаблівым духоўным апірышчам нацыянальнай незалежнасці". За свае артыкулы, у якіх А.Уласаў прапагандаваў ідэю фермерства і выступаў за нацыянальную дзяржаўнасць Беларусі, гэты, паводле словаў А. Ліса "абуджальнік беларускай зямлі" быў некалькі разоў пад судом, а ў 1910 годзе заключаны ў астрог.

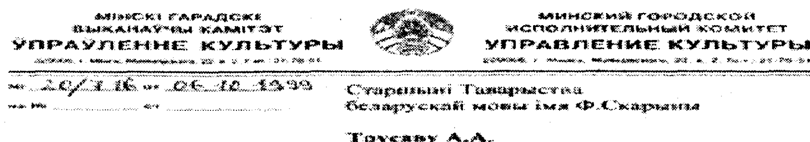
У 1914 г. А. Уласаў пераехаў у Менск, дзе заснаваў сельскагаспадарчы ("Саха") і дзіцячы ("Лучынка") часопісы, беларускія бібліятэкі, кнігарні і драматычныя гурткі. Па словах У.Содаля, у многім дзякуючы асветніцкай дзейнасці А.Уласава, "Менск губернскі стаў ператварацца ў Менск беларускі". Ва урадзе Беларускай Народнай Рэспубліцы А.Уласаў быў намеснікам яго старшыні Язэпа Лёсіка, а после падзелу краіны ў 1921 годзе актыўна ўдзельнічаў у дзейнасці "Таварыства беларускай школы" ў Заходняй Беларусі. Нягледзячы на рэпрэсіі польскай дэфензівы, адчыніў у Радашковічах беларускую гімназію, а ў 1922 годзе быў абраны ў сенат польскага сейма. У верасні 1939 года Аляксандр Уласаў быў арыштаваны па абвінавачванню ў засылцы польскіх шпіёнаў на тэрыторыю СССР і загінуў у сталінскіх лагерах у сакавіку 1941 года.

Да вечара была дастасавана выстава з матэрыяламі з сямейнага архіва сям'і Уласавых і фондаў музея.

Марат Гаравы, БелаПАН.

Івану Лепешаву

Сакратырыят ТБМ ад усёй душым жадае Івану Лепешаву найлепшых спраў на карысць Беларусі

МІНСКІ ГАРАДСКІ ВЫКАНАЎЧЫ КАМІТЭТ
УПРАЎЛЕННЕ КУЛЬТУРЫ

МИНСКИЙ ГОРОДСКОЙ ИСПОЛНИТЕЛЬНЫЙ КОМИТЕТ
УПРАВЛЕНИЕ КУЛЬТУРЫ

№ 20/1.16 ад 06.10.1999

Старшыні Таварыства беларускай мовы імя Ф.Скарыны

Трусаву А.А.

Паважаны Алег Анатольевіч!

Артыкул Я.Неслухоўскага «Новое в русистике», надрукаваны ў газеце «Имя» 9 верасня 1999 года, разгледжаны на Упраўленні культуры Мінгарвыканкома.

Паведамляем, што факты, прыведзеныя ў артыкуле, мелі месца. Інфармацыйныя паказальнікі ў пераходзе станцыі метрапалітэна «плошча Я.Коласа», у назве якіх дапушчаны памылкі, зняты. Аформлены заказ на выраб новых.

З павагай,

начальнік упраўлення В.І.Кураш

Стахевіч 221 74 97

Беларускія СМІ пра беларускую мову

Агляд і каментары Язэпа Палубяткі

Трэба бараніць не толькі людзей ад рэпрэсій існага рэжыму – трэба бараніць і нацу мову. На самой справе, праблема мовы, як праблема ўладароў і нашай дзяржавы – самая балючая і невырашаная на гэты момант. Вакол яе разгортваецца палітычная барацьба, супроцьстаянне і падзел грамадства. Знікаюць беларускія школкі і класы, родная мова не выкарыстоўваецца ні выкладчыкамі, ні студэнтамі, ні навучэнцамі школ і ПТВ, за рэдкімі выключэннямі.

Юлія Жукава
"Моладзь за волю" № 3 верасень 1999 г.

8 верасня я быў на свяце Беларускай вайсковай славы. Там я пазнаёміўся з сям'ёй якая размаўляла на прыгожай беларускай мове. Я пазайздросціў хлопчыку, што тата і мама навучылі яго роднай мове і заўсёды на ёй размаўляюць.

Аляксандр Лапцік 7 клас
"Народная воля" 15.10.99г.

Становішча з навучаннем на беларускай мове ў школе, што склалася ў нашай краіне, не вызначаецца дбаннем пра адраджэнне роднай культуры. Вядома: штогод колькасць беларускіх класаў скарачаецца, усё менш і менш дзяцей атрымліваюць адукацыю на мове Скарыны і Багушэвіча. Адна справа, калі выбар робіцца бацькамі і дзецьмі, зусім іншае – калі рашэнне прымаецца за іх і супраць іхняй волі.

Марыя Шахоўцава
"Народная воля" 7.10.99г.

Газета "Звязда" змясціла здымак не па гадах журботнага, сумнага хлапчука, які абедзвюма рукамі ашчарэпіў падручнік "Беларуская мова". А подпіс пад здымкам такі: "Трымайся і трымай мацней!". Мы, вядома ж, разумеем усю горыч, боль і абсурднасць сітуацыі са становішчам беларускай мовы ў незалежнай беларускай дзяржаве. Ну, а як вытлумачыць такі подпіс каму-небудзь з нашых суседзяў і несуседзяў, немцу, напрыклад, ці шведу?

Красамоўства тыдня
ЛіМ № 40

Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны сп.Трусаву А.

Кудзіну Л.А. г.Мінск, пр.Пушкіна, 8-82

Упраўленне адукацыі Мінгарвыканкама сумесна з аддзелам адукацыі адміністрацыі Фрунзенскага раёна разгледзела заяву Кудзіна Л.А., якая паступіла з Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь ад 25.08.1999 года № 30-06/к-873, і паведамляе наступнае.

У адпаведнасці з новай рэдакцыяй Закона "Аб мовах у Рэспубліцы Беларусь", зацверджанай Указам Прэзідэнта ад 13 ліпеня 1998 г., кожны жыхар нашай краіны мае права на атрыманне адукацыі на беларускай або рускай мовах.

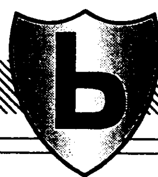
Улічваючы пажаданні бацькоў, у горадзе працуюць як рускамоўныя, так і беларускамоўныя школы, а пры наяўнасці неабходнай колькасці вучняў адкрываюцца беларускія класы і ў рускамоўных школах.

Згодна рашэнню Мінгарвыканкама " 266 ад 27.03.97 г. 5-11 класы агульнаадукацыйных сярэдніх школ павінны камплектавацца зыходзячы з найменшай напаўняльнасці 30 чалавек.

Бацькі вучняў будучага 6 "А" класа СШ № 96 пажадалі навучаць сваіх дзяцей на рускай мове і клас быў пераведзены на рускую мову навучання.

Кудзіну Аляксандру, вучню 6 "А" класа, прапанавана бліжэйшая СШ № 99 з агульнаэстэтычным ухілам, дзе ён зможа прадоўжыць навучанне па-беларуску. Дамоўленасць з дырэктарам СШ № 99 ёсць.

Начальнік упраўлення Г.А.Пятровіч

"Дажыліся!"

Узяцца, як гавораць, за пяро" і выказаць набалелае прымушае сённяшні стан жыцця сельскага жыхара. Нельга пазайздросціць і гарадскому працоўнаму люду нашай краіны, але нават лютаму ворагу не пажадаў бы апынуцца ў такім сацыяльна-эканамічным становішчы ў якім сёння знаходзіцца наша вёска, нашы сяляне, пенсіянеры, працоўная калгасная моладзь, інтэлігенцыя, дзеці, інваліды. Калі гаварыць пра апошніх, то не памылюся – іх у сельскай мясцовасці, сярод усіх жыхароў, 20-30%. І гэта ўвогуле не інваліды ад нараджэння, а тыя, хто страціў сваё здароўе і працоўны стан на палях і фермах у калгасных майстэрнях. Як правіла, сельскія пенсіянеры – інваліды І-ІІ-ІІІ груп доўга не жывуць, як недажываюць чалавечай магчымасці да доўгага жыцця і астатнія пенсіянеры. Спецыяльных статыстычных дадзеных па гэтых паказчыках у нашай краіне ніхто не праводзіць, і я ўпэўнены, што доўга яшчэ не будуць праводзіць, бо лік ці то ў % ці ў наяўных адзінках будуць жахлівымі. Раз так, то гэта сапраўды ненармальная з'ява ў грамадстве, у дзяржаве, у кіраўніцтве гэтай дзяржавы, і ў першую чаргу, у чалавеку які кіруе штатам дзяржаўных чыноўнікаў –"господину" А. Р. Лукашэнку. Выдзяляю знарок слова "господин" на рускай мове, бо прэзідэнт і яго атачэнне могуць не разумець беларускамоўнага слова "спадара", якое (слова) з СМІ ўжо чыноўніцкім загадам забаронена ўжываць у афіцыйных дакументах, і г.д. Што датычыцца забароны нават аднаго нацыянальнага слова "спадар" то гэта відавочная і чарговая бязглуздзіца, дурымаршчына дзяржаўных чыноўнікаў, якія вядома ж з шкуы лезуць, каб дагадзіць "кормчему". Што датычыцца расейскага слова "господин и господа" – якім я назваў прэзідэнта краіны, то яно – слова, сапраўды адпавядае рэчаіснасці (іх) жыццёвага ўзроўню. Мы сельскія жыхары, у тым ліку і я, як вясковы інтэлегент, супраць іх проста жабракі, "нищие" (каб было зразумела). Ці патрэбны доказы, аргументы, лічбы, працэнты? Я думаю, што кожнаму з вас, хто хоча пераканацца ў справядлівасці маіх сцвярджэнняў, трэба прыехаць у вёску і спачатку схадзіць на звычайныя вясковыя могілкі —падлічыць памерлых за апошніх 10 год, а затым прыйсці ў гэтую ж вёску і спытаць у яе жыхароў: — Людцы! Колькі ў вас нарадзілася дзяцей?!" Прапаную цікаўным і дапытлівым параўнаць цэны на прадукты харчавання і рэчы першай неабходнасці ў сельскай краме і ў гарадской. Ці ж гэта не абсурд, ці не галавацяпства? Булка звычайнага чорнага хлеба ў сельскай мясцовасці даражэй у 2 (два разы). Я не кажу ўжо пра іншыя тавары, на якія нібыта, каб завязці ў сельскую мясцовасць павышаюць цэны "за перавозку". Хочацца спытаць "разумнікаў" у міністэрскіх крэслах: — Госпада міністры! Адкуль паступаюць прадукты харчавання, сыравіна на адзенне, абутак і г.д., ці ж не з вёскі? Чаму ж вёска не абдзірае вашыя ведамствы за перавоз з вёскі ў горад? Усе ўсклікнеце: — Гэта ж вар'яцтва, абсурд! А ці не вар'яцтва, ці не абсурд тое, калі вы з забітага селяніна здзіраеце тры шкуры за нейкі перавоз. Ці не вар'яцтва ў выхадныя і святочныя дні браць з людзей у асноўным з сельскіх жыхароў – "прэзідэнцкія" – удвая даражэй, грошы за праезд у грамадскім транспарце. Дзеля чаго?! Мо для таго, каб не маглі дзеткі з горада прыехаць і дапамагчы ў працы сваім нямоглым бацькам. Як інакш растлумачыць павышэнне цэн? Гэта ж яўны здзек, рабунак сярод белага дня! Людзі! Куды вы глядзіце? З каго вы здзекуецеся?! Мала таго, што 80 год Савецкай улады ставілі калгаснікам амаль адны "палачкі" на працадні, цяпер пачынаеце здзек як ксяндзы ў сярэдневеччы за продаж індульгенцыі.

З усяго бачнаага і яўнага, прыходзіш да высновы: — Ой, патрэбна Рэфармацыя!! Ды яшчэ якая" Годзе вам "господа" абшукваць зацюканых і згадлівых калгаснікаў на вашыя рэферэндумы, годзе з іх выціскаць апошнія сокі!

Паглядзіце на сённяшняга селяніна – беларуса, і між волі ўсплываюць словы з радкоў геніяльнага рускага пісьменніка, мінулага стагоддзя, Мікалая Някрасава з верша "Железная дорога": "— Стоит измождённый, сухой белорус".

Шаноўныя грамадзяне, суачыннікі! Трэба прааналізаваць склаўшуюся сітуацыю з цэнамі паміж горадам і вёскай, трэба ўглядзецца ў соцбыткульт сельскага працаўніка, каб зразумець, што наш беларус – селянін жыве горш за жыхара Нігерыі і Гватэмалы у 5-6 разоў. Хто давёў яго да такога стану?! Ці ж не апірышча прэзідэнту калгаснікі – пенсіянеры ў яго розных назацыях? То чаму тады пан вяльможны так кепска ставіцца да сваіх слуг – выкіне надбаўку да пенсіі – (даруйце, костку, як сабакам) у 15-20%, каб не "гаўкалі", і цішыня, благадаць. Цэны ж павялічваюцца на 50-70%. І дзе тая знакамітая барацьба прэзідэнта з мафіяй і карупцыяй?! Як пад'едзеш да горада, то нібы ў казку трапляеш – перад вачыма вырастаюць, як грыбы ў лесе, казачныя 2-3 і нават 4-х этажныя церамкі. Хто ў іх жыве, гномікі?!

Вось суграмадзяне, на нашых вачах плююць нам у "харю" (твар) і кажуць: —Дождж ідзе! "Ці не пара нам рабіць высновы? Трэба сапраўды дапамагчы прэзідэнту, бо ён адзін, з гэтай мафіяй і карупцыяй, не справіцца. Паглядзіце на халупы ў вёсках у якіх часам жывуць інваліды вайны і працы. Дажыліся!

Вёска Пасадзец, Лагойскі р-н, Сідарэвіч Мікалай Міхайлавіч

Такой была старабеларуская мова

Слушна выказаў абурэнне чытач М.Паседзька з Светлагорска ў "Нашым слове" (№26) жаданнем кіраўніцтва нашага радыё забараніць ужыванне ў эфіры слова ***"спадар"***. А яно, як і слова "спадарыня" прыйшло да нас з глыбіні вякоў, жыло ў мінулых стагоддзях і шырока ўжывалася ў народзе. Аб гэтым сведчыць "Баркалабаўская хроніка". У ёй паведамляецца, што вясною 1602 года быў голад і мор. Людзі прасілі дапамогі: "... такія словы моцна, слёзна, горка казалі: "Матухна, панюшка... спадарыня, звездухна, дай крошку хлеба". Або "спадарыня, перапёлачка, зорушка, зернетка, сонейка, дай лыжачку варыва дзіцятку".

Гэтыя словы аднаго кораня і ўтварыліся ад слова "гаспадар", якое ўжывалася ў тыя часы ў значэнні княства і князя. Пацверджаннем служыць таксама гэты летапіс. Князь Лаўрын (Войшалк): "И рек паном: " Я света того отрекаюся. Взял если на себе чорную рызу, а господарства я не хочу. Возмите себе господарем, кого воля ваша будеть". Цяпер гэтае слова абазначае ўласніка, уладальніка маёмасці, але яно сугучнае слову ***гасудар.***

Цікавае апісанне ў гэтым летапісе заснавання герба княства Літоўскага "Пагоня": "Дзядко мой Нарымонт коли сел на великом княстве Литовском гэрб свой Китоврус зоставил брати свойе, а собе вделал герб чоловека на кони з мечом. А то знаменуючы через тот герб пана дорослого лет, хто бы мог боронити мечом отчызны своее. А про то оберите собе господара доброго, хто бы мел боронити того панства великого князства Литовского". Нарымонт княжыў у канцы XIII стагоддзя. Як вядома, герб "Пагоня" наша ўлада таксама сумела забараніць нароўні з бел-чырвона-белым сцягам.

Мяне ўзрадавала ўжытае ў гэтай хроніцы слова лазня: "Князь великий Довмонт направил шесть мужыков на брата своего Троиденя забити, яго ж он шаг безпечно собе з лазни в Новгородку. И тые мужыки его зрадно забили". (Хрэстаматыя па старажытнай беларускай літаратуры. Дапаможнік для ВНУ. 1959г.).

Гэтая старажытнабеларуская мова была асноўным пісьмом у Вялікім княстве Літоўскім і ўсё дзяржаўнае справаводства вялося на ёй. Але пасля аб'яднання ВКЛ з Польшчаю ў канфедэрацыю – Рэч Паспалітую ў 1569 годзе ўжыванне беларускай мовы стала звужацца, а ў 1696 г. яна ў справаводстве ВКЛ была заменена польскаю. Пасля далучэння да Расеі пануючай стала расейская мова, а старабеларуская паступова адмерла. Адраджэнне літаратурнай, пісьмовай цяперашняй мовы пачалося ў XIX ст. на аснове народных гаворак і дасягнула ў наш час высокай дасканаласці. Але ўсяроўна патрабуе паважлівых адносін да кожнага яе слова. Так вярнуліся словы мытня, мытны кантроль і другія.

Міхась Пузіноўскі, г.Ашмяны.

Павел Сцяцко,

доктар філалагічных навук, прафесар, намеснік старшыні Гарадзенскай абласной рады ТБМ імя Францішка Скарыны

"З чужой моўнай практыкі..."

Працяг

Значнасць, вартасць – а не значымасць. Слова ***значымасць*** – утварэнне ад ***значыма***, якое ад ***значыць (значымы). Утварэнне з суфіксам –ім- (-ым-)*** неўласцівыя беларускай мове; яны характэрныя для расейскае мовы; параўн.: ***уважаемый – паважаны, спрягаемый, склоняемый – скланяльны, спрагальны, обтекаемый – абцякальны, гонитый – гнаны, доказуемый – доказны, делимый – падзельны*** ды інш.

Ніводны перакладны слоўнік не падае гэтых словаў – значымы, значымасць у беларускай частцы слоўнікавага артыкула, а толькі ў расейскай. "Русско-белорусский словарь" пад рэдакцыяй знаных пісьменнікаў і навукоўцаў-акадэмікаў Я. Коласа, К.Крапівы і членакарэспадэнта АН БССР П. Глебкі (М.,1953.С.168) засведчыў: "Значимость – значнасць, важнасць, значэнне; значимый – значны, важны". Двухтомавае перавыданне яго – РБС-82 і трохтомавыя – РБС-93 і РБС –98 цалкам пацвярджаюць гэта; у іх дадаецца толькі ілюстрацыя: значимые слова лингв. значныя словы (РБС-93. Т. 1. С.531).

Не бачым гэтых небеларускай структуры словаў значымы і значымасць нават у двухтомавым БРС-88,89, дзе нямала штучных, небеларускіх словаў. У першым томе на с.530 чытаем: "Значнасць ж. 1. Значительность; см. значны; 2. Значительность; значимость; сацыяльная значнасць – социальная значимость; Значны 1. (большой по размеру) значительный; порядочный, изрядный, солидный; 2. (важный) значительный; значимый; 3. Разг. заметный; ледзь значная ўсмешка – едва заметная улыбка".

А вось у "Тлумачальным слоўніку", які занатаваў і свае, беларускія словы ***значны*** і ***значнасць,*** бачым і чыжыя, расейскамоўныя дублёры іх: "Значымасць, ж. 1. Наяўнасць значэння, сэнсу. Значымасць слова. 2. Важнасць, значнасць (у 2 знач.). Значымы 1. Які мае значэнне, сэнс. Значымыя гукі. Значымыя словы. 2. Важны па значэнню. Значымыя падзеі (ТСБМ. Т.2.С.501). Але з тымі самымі значэннямі і іх дэфініцыямі падаюцца на гэтай самай старонцы і свае натуральныя словы значнасць і значны. Дык для чаго спатрэбіліся гэтыя няпрошаныя дублёры? Каб хутчэй выціснуць з ужытку свае словы?

Штучнасць гэтых самых структураў відаць ужо з таго, што складальнікі тлумачальнага слоўніка не знайшлі ніводнай ілюстрацыі выкарыстання лексемы **значымы,** а вось натуральнае значны, як паказваюць ілюстрацыі пры ім, выкарыстанае ў творах Я. Коласа, К.Крапівы і шмат іншых пісьменнікаў.

Калі пагадзіцца з гэтым значымы, то тады трэба пісаць (і казаць) і "шматзначымыя" словы, пяцізначымыя (лікі) ды пад., але ж натуральнымі ёсць словы шматзначныя, пяцізначныя. Дык адкуль узяліся гэтыя ***значымасць*** і ***значымы***? Адказ вядомы: іх перапісалі з 4-томавага "Словаря русского языка" (М., 1957-1961, другое выд.1981). Гэта пацвярджае і поўнае супадзенне слоўнікавых артыкулаў з гэтымі лексемамі ў абодвух слоўніках. Параўнайце ўжо згаданае з ТСБМ і вось гэтае з СРЯ (Т.1.М.,1981.С.618): "Значимость значение, смысл. Значимость слова. 2. Важность, значительность (во 2 знач.). Значимый. 1. Обладающий значением, смыслом. Значимые звуки. Значимые слова. 2. Важный по значению, значительный".

Апошнім часам, як сінонім для значнасць выкарыстоўваецца сллова вартасць: "Тэарэтычная і практычная вартасць дысертацыі" (Янушкевіч С.А. Уласныя назвы паселішчаў Заходняй Гродзеншчыны. Аўтарэферат дысертацыі на атрыманне вучонай ступені кандыдата філалагічных навук. Мінск, 1998.С.3).

Бунт, мяцеж, рокаш. Слоўнікі 20-х гадоў падавалі толькі слова ***бунт*** і яго вытворныя ***бунтаваць, бунтаванне, бунтавацца, бунтаўнік, бунтаўніца, бунтоўны*** (рас. ***бунтарский***) (БРС-26.С.50). І гэта натуральна, бо слова ***мяцеж*** не мае ў беларускай мове дзеяслоўнае асновы і народнага выкарыстання (яго не падаюць дыялектныя слоўнікі, "Слоўнік беларускай мовы" І.Насовіча ды інш.). Не рэгіструе гэтага слова ў беларускай і ўкраінскай мовах М.Фасмер у "Этимологическом словаре русского языка", яно зафіксаванае ў стараславянскай мове, балгарскай ***метеж,*** славенск. ***metez*** 'мяцеліца', 'завіруха', чэшск. ***metez*** *'безлад' 'переполох', 'разгубленасць'.* Паходзіць ад мяту, мутить (Т.3.М., 1971. С.31). Такім чынам, рас. ***мятеж*** (этымал. ***Метеж***) ад *метать(ся), мутить;* параўн. ***Смять – зламаць*** (васн.). Беларускай мове неўласцівыя ні суфікс ***–еж***, ні ўтваральная аснова яго: рас. метать – кідаць, перакставаць, класці (ікру), метаться – кідацца, мітусіцца, бегаць, гойсаць; мутить – бунтаваць, падбухторваць, баламуціць; мутить людей – баламуціць (бухтаваць, падбухторваць) людзей (РБС-53.С.268, 255, 638). Параўн. рас. мятущийся – утрапёны, неспакойны, бунтоўны" (РБС-53.С.270).

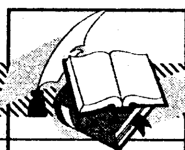
Як вайсковы тэрмін рас. ***мятеж*** перакладаецца словам ***рокаш; мятежный – рокашны, мятежник – рокашнік*** (С. Суднік, С. Чыслаў. Расейска-беларускі вайсковы слоўнік. Мн.,1997. С.104). Было ўласцівае яно і старажытнай мове. Пасля рэпрэсіяў 30-х гадоў слова ***мяцеж*** сталі падавацца і ў беларускай частцы перакладных слоўнікаў. Трапіла яно і ў тлумачальныя слоўнікі як дублет слова ***бунт***.

Рысунак і чарцёж. Слоўнікі 20-х гадоў не падавалі слова ***чарцёж***, а толькі ***рысунак***. У "Беларуска-расійскім слоўніку" М.Байкова і С. Некрашэвіча (Менск, 1926.С.281) чытаем: "Рысунак – рисунок, чертеж". Гэтае слова замацавала "Беларуская навуковая тэрміналогія. Ч. 1.Элементарная матэматыка". Слова мае цэлае гняздо аднакаранёвых лексемаў, якія таксама падае слоўнік: "Рыса – черта; рысавальнік – чертежник, рысавальная – чертёжная, рысаваць – чертить, рыска – черточка".

Пасля моўнае рэформы 1933 года слоўнікі перайшлі на ***чарцёж*** і ў беларускай частцы перакладу. Аднак гэта пярэчыць натуральнасці беларускай мовы, бо ёй неўласцівая структура гэтага слова – яе каранёвая частка ***чарц-***(рас. ***черта –рыска***) і фармант – ***ёж***. Таму тэрміналагічныя слоўнікі незалежнай Беларусі сталі выкарыстоўваць слова ***рысунак*** як адэкват рас. ***чертёж.*** Так, у "Тэрміналагічным слоўніку па вышэйшай матэматыцы для ВНУ" Т. Сухой, Р.Еўдакіменкі, В.Траццякевіча, Н. Гудзень (Менск,1993.С.88) чытаем: ***"Чертеж – рысунак, чертить – рысаваць, черчение – рысаванне"***.

І гэта натуральна, бо ўтваральнае слова ***рысаваць*** мае значэнне *'перадаваць прадметы на плоскасці ад рукі пры дапамозе графічных сродкаў (звычайна контурамі, рыскамі і пад.).'* " Дзед браў вялізныя лісты медзі, рысаваў на іх розныя геаметрычныя фігуры. Змітрок Бядуля (ТСБМ. Т.4. Мн., 1980.С.738). Або: "Абрысаваць знак. Абвесці рыскай, абчарціць" (ТСБМ. Т.1.Мн., 1977.С.74).

(Працяг у наступным нумары).

Універсітэты Ельскіх

7 кастрычніка 1999 года ў Беларускім універсітэце культуры адбылася міжнародная навукова-практычная канферэнцыя "Універсітэты Ельскіх", прысвечаная 165-годдзю з дня нараджэння Аляксандра Ельскага.

Арганізацыямі канферэнцыі акрамя беларускага універсітэта культуры з'яўляюцца музейна-вытворчы комплекс "Дудуткі", Польскі інстытут у Менску і Пухавіцкі райвыканкам. Асноўнымі фундатарамі гэтай акцыі былі: АКБ "Інфабанк", пасольства Рэспублікі Польшча ў Беларусі і рэкламна-выдавецкая фірма "Каўчэг". Сваю ролю ў правядзенні канферэнцыі адыграла ТБМ імя Ф.Скарыны і таварыства дружбы "Беларусь-Францыя".ідэю гэтай канферэнцыі прапанавала суполка ТБМ бібліятэкі БУК па прапанове бібліятэкара Ларысы Доўнар. Сябры ТБМ з беларускага універсітэта культуры, а гэта: выкладчыкі, супрацоўнікі аддзела рэдкай кнігі бібліятэкі БУК, студэнты кафедры гісторыі і музеязнаўства працавалі некалькі месяцаў як у Менску, так і на былых могілках Ельскіх ва ўрочышчы "Кобань" каля вёскі Дудзічы, каб гэтая канферэнцыя адбылася. Да пачатку канферэнцыі БУК выдаў зборнік навуковых артыкулаў "Дзеля блізкіх і прышласці" (накладам 200 асобнікаў), прысвечаны старажытнаму роду Ельскіх і яго ўкладу ў сўрапейскую культуру XIX-пачатку XX стст.

У канферэнцыі прынялі ўдзел прадстаўнікі роду Ельскіх, якія прыехалі ў Менск з розных краін свету: Польшчы, Украіны, Расіі і Францыі. У прэзентацыі вышэйзгаданага зборніка прынялі ўдзел, акрамя прадстаў-нікоў роду Ельскіх, вядомыя беларускія навукоўцы, дактары і кандыдаты навук спадарыні і спадары: Адам Мальдзіс, Віталь Скалабан, Васіль Лявончыкаў, Анатоль Федарук, Анатоль Грыцкевіч, Вера Пракопцова, Любоў Уладакоўская-Канаплянік, Уладзімір Кісялёў, Андрэй Кіштымаў і іншыя. На канферэнцыі прысутнічалі і бралі чынны ўдзел журналісты з розных беларускіх выданняў і сябра Рады ТБМ ксёндз-магістр Уладзімір Завальнюк.

Удзельнікі канферэнцыі прынялі ўдзел у канцэрце-прысвячэнні Ельскім, дзе былі выканаы мазуркі, напісаныя Міхаілам і Аляксандрам Ельскімі.

Пасля абеду ўдзельнікі наведалі фамільны могільнік Ельскіх у Кобані каля вёскі Дудзічы ў Пухавіцкім раёне, дзе быў асвечаны мемарыяльны крыж у гонар памяці роду Ельскіх, іх фамільныя пахаванні, наведалі водны парк Міхаіла Ельскага, а таксама музей у Дудутках.

У бліжэйшых нумарах "Нашага слова" мы надрукуем матэрыял аб выніках даследвання могільніка Ельскіх у Кобані.

Алег Трусаў.

Аляксандр Ельскі

Па словах Старшыні ТБМ Алега Трусава, аднаўленне сямейнага пахавання роду Ельскіх стала першым актам грамадскага пакаяння ў краіне

Як раней паведамляў БелаПАН, на днях, упершыню ў навейшай гісторыі Беларусі адбылося асвячэнне аднаўленых мемарыяльных могілак каля вёскі Дудзічы Пухавіцкага раёна Менскай вобласці. у канцы XIX – пачатку XX стагоддзяў, тут было пахавана больш ста прадстаўнікоў мясцовай шляхты, у тым ліку вядомыя дзеячы нацыянальнай культуры, браты Аляксандр і Міхал Ельскія

Беларускі гісторык, этнограф, краязнавец, пісьменнік, перакладчык і публіцыст А.Ельскі ў 1864 годзе адкрыў у вёсцы Замосце Пухавіцкага раёна літаратурна-краязнаўчы музей, у фондах якога было 28 тысяч аўтографаў і дакументаў, кніг і гравюр, карцін, манет і археалагічных рэдкасцяў. А.Ельскі напісаў шэраг кніг па пытаннях рэлігіі і беларускай мовы, звычаях сялянства і шляхты, а таксама прац, прысвечаных Адаму Міцкевічу, гісторыі радзівілаўскіх фабрык па вытворчасці слуцкіх паясоў і шкла.

Акрамя таго, А. Ельскі, які сябраваў з В. Дунінам-Марцінкевічам і стаў першым яго біёграфам, падрыхтаваў каля 10 тысяч гісторыка-краязнаўчых артыкулаў для "Геаграфічнага слоўніка Каралеўства Польскага і іншых славянскіх краёў" і "Вялікай усеагульнай ілюстраванай энцыклапедыі" у якіх апісаў мясцовасці шмат якіх беларускіх паветаў.

Міхаіл Ельскі быў вядомым беларускім скрыпачом, кампазітарам і пісьменнікам. Больш 50 гадоў ён канцэр-таваў у Беларусі, Польшчы і Германіі, напісаў каля 100 музычных твораў, у тым ліку канцэрты, санаты і фантазіі на тэмы сабраных ім народных мелодый для скрыпкі, скрыпічныя і фартапіянныя паланезы, мазуркі і мініяцюры. Акрамя таго, М.Ельскі вядомы, як музычны публіцыст і аўтар кнігі "Народныя танцы Менскай губерні".

Пасля 1917 года радавыя могілкі Ельскіх былі апаскуджаны. Студэнты і выкладчыкі Беларускага універсітэта культуры сумесна з уладамі Пухавіцкага раёна і тутэйшымі жыхарамі, школьнікамі і вайскоўцамі на працягу трох месяцаў добраўпарадкавалі сямейнае захаванне і праводзілі да яго дарогу. Былі адноўлены чатыры пахаванні, у тым ліку магілы А.Ельскага і яго бацькоў, а на месцы разбуранай капліцы з'явіліся сімвалічныя валуны і разны драўляны крыж.

Па словах Алега Трусава, гэта дабраахвотная сумесная акцыя прадстаўнікоў розных пластоў грамадства сведчыць пра вяртанне да народа яго гістарычнай памяці. "Гэтая падзея стала пачаткам доўгага шляху па дарозе нацыянальнага прымірэння, які нам неабходна прайсці, каб стаць цывілізаванымі людзьмі", - падкрэсліў старшыня ТБМ.

Марат Гаравы, БелаПАН.

Адзін з кіраўнікоў паўстання вязняў Нарыльскага ГорЛага Р.Клімовіч лічыць, што беларусам не дазваляе стаць вольнымі страх, які прадаўжае ў іх жыць

Менск, 6 кастрычніка. ***"Страх, які і сёння прадаўжае жыць сярод беларусаў, не дазваляе ім стаць свабоднымі людзьмі".*** Такую думку выказаў Рыгор Клімовіч – аўтар кнігі "Канец ГорЛага", прэзентацыя якой адбылася вечарам 5 кастрычніка ў Менску ў Цэнтральнай гарадской бібліятэцы імя Янкі Купалы. Кніга выдадзена Архівам найноўшай гісторыі Беларускага гуманітарнага фонду "Наша Ніва". Яе аўтар правёў у спецлагерах ГУЛага 13 гадоў і быў адным з кіраўнікоў паўстання вязняў Нарыльскага ГорЛага (ГорЛаг – горны лагер, заўв. БелаПАН) у 1953 годзе.

Па словах Рыгора Клімовіча, у ГорЛагу налічвалася боль пяці тысяч беларусаў, якія разам з прадстаўнікамі іншых нацыянальнасцяў арганізавана падняліся на паўстанне пад Чорна-чырвона сцягам (колеры абазначалі адмаўленне савецкай сістэмы і праліўтую кроў вязняў) за свабоду чалавека і свабоду народа. Паўстанне было жорстка задушана і толькі канчына Лаўрэнція Берыі выратавала жыццё Р.Клімовіча і яго 1.500 таварышаў, што прынялі ўдзел у паўстанні і былі прыгавораны да смерці. "Мы выйшлі з лагера больш вольнымі, чым савецкія людзі, што жылі ў стране на волі", - заявіў на прэзентацыі Р.Клімовіч.

Што тычыцца сённяшняй сітуацыі ў краіне, то, на думку былога палітвязня, усім апазіцыйным сілам неабходна аб'ядноцца перад тварам дыктатарскага рэжыму, аднаўленага ў Беларусі і выкарыстоўваць духоўны досвед з ветэранаў нацыянальнага вызвольнага руху. Асаблівае значэнне, адзначыў Р.Клімовіч, мае ""акаяние нацыі за духоўную слепату і абыякавасць у недалёкім мінулым"" ""ённяшні рэжым у Беларусі не зможа існаваць без свайго ГУЛага, і гэта можа адбыцца дастаткова хутка. І не думайце, што вашага суседа арыштуюць першым, першым якраз возьмуць тога, хто так думае", - папярэдзіў Р.Клімовіч. Вядомы палітвязень выказаў шкадаванне з нагоды таго, што досвед удзельнікаў супраціву таталітарнаму рэжыму, якія падняліся супраць яго ў экстрэмальных умовах, так і не стаў набыткам народа Беларусі.

Рэдактар кнігі, дырэктар Архіва найноўшай гісторыі Алег Дзярковіч адзначыў, што аўтар не паддаўся спакусе мадэрнізацыі падзей мінулага і захаваў у сваіх успамінах дух часу. Ён выказаў удзячнасць вядомаму польскаму фотамайстру Томашу Кізнаму за магчымасць выкарыстання ў выданні фотаздымкаў з цыклу "Час імперыі", зробленых у канцы 50-х гадоў на месцах былых савецкіх лагераў.

Прэзідэнт маладзевага культурна-асветніцкага цэнтра "Яравіт" (Гомель) Яўген Касцюшка заўважыў, што такія людзі, як Рыгор Клімовіч, з'яўляюцца жывымі крыніцамі лепшых чалавечых якасцяў, якія дазволілі ім пераджыць трагічны лёс і захаваць чалавечую годнасць. Паводле яго словаў, абапіраючыся менавіта на такіх людзей, Беларусь павінна будаваць сваю лепшую будучыню.

Выдатна выданую накладам у 500 асобнікаў, кнігу дадае спіс беларусаў, што ўзначалілі падчас Нарыльскага паўстання беларускую супольнасць, слоўнік спецыфічнай лексікі і некалькі планаў ГорЛага.

Марат Гаравыв, БелаПАН

І камітэт дзяржкантролю туды

Камітэт дзяржкантроля Гарадзенскай вобласці таксама выступае за двухмоўе, чытай, супраць беларускай мовы, але даволі своеўласціва.як ужо паведамлялася, для здзяйснення кантроля за працаю прыёмных камісій і ходам уступных іспытаў у вышэйшых і сярэдніх навучальных установах у камітэце дзяржкантроля вобласці была ўтворана камісія. Сябры камісіі кантралявалі працу ў Гарадзенскім універсітэце, медыцынскім, сельскагаспадарчым інстытутах, медвучылішчы, Ашмянскам сельгастэхнікуме і Наваградскам гандлёва-эканамічным каледжы. За кожнай навучальнай установай было замацавана па два кантралёра, што дазволіла забяспечыць безперапынны кантроль і кіраванне сябрамі грамадскай камісіі, утворанай пры аблвыканкаме для кантроля за арганізацыяй прыёма іспытаў.

І вось нядаўна кантралёры над кантралёрамі надрукавалі справаздачу сваёй кантралюючай дзейнасці. Вядома, справаздача рускамоўная.

Сярод іншага ёсць і такія моманты, што паказаліся дзяржаўным людзям супярэчлівыя.

"Ва ўсіх навучальных установах тэксты дыктовак па беларускай і рускай мовах былі не раўназначнымі па ступені складанасці, што паставіла абітурыентаў у розныя умовы".

З гэтага абзаца цяжка зразумець, якія тэксты дыктовак былі больш складанымі на беларускай ці рускай мове. Застаецца толькі здагадвацца што лягчэйшымі былі беларускія дыктоўкі, бо прынцып беларускай мовы, што чую, тое і пішу. Значыць ёсць перагіп. А калі так, то адпаведна яго будуць выпраўляць. Вось толькі цікава: як?

Чытаем гэтую справаздачу далей. А далей болей ужо канкрэтна.

"Што ж датычыць выканання абітурыентамі пісьмовых працаў па спецыяльным прадметам (біялогія, хімія, матэматыка). То на беларускай мове выклікае разпачытанне ў дакладнасці перакладу фармулёвак экзамецыйных білетаў".

Калі гэта так, то яно сведчыць аб тым, што ў нашай сярэдняй школе па спецыяльных прадметах навучанне на беларускай мове вядзецца дрэнна, а то і зусім не вядзецца.

І вядома з гэтага кантралёры кантралёраў робяць наступную выснову.

"Па ўсей бачнасці, у экзамецыйных білетах неабходна таксама прадугледзяць двайны тэкст (беларускі і рускі)".

Адным словам таварышы на правільным шляху. У наступным годзе новыя кантралёры палічаць не мэтазгодным падвоены тэкст і прапануюць пакінуць адзін расейскі.

Язэп Палубятка.

Вялікі працаўнік на ніве роднай мовы

(да 75-годдзя прафесара І.Лепешава)

23 кастрычніка споўнілася 75 гадоў вядомаму беларускаму мовазнаўцу доктару філалагічных навук прафесару Івану Якаўлевічу Лепешаву.

І. Лепешаў нарадзіўся ў вёсцы Іскозы Дубровенскага раёна Віцебскай вобласці. Прайшоў нялёгкімі дарогамі Вялікай Айчыннай вайны, за што быў узнагароджаны ордэнам Айчыннай вайны 2-ой ступені і многімі медалямі. У 1948 г. закончыў Аршанскі настаўніцкі, а ў 1959 г. Гарадзенскі педагагічны інстытут імя Янкі Купалы. З 1948 па 1971 г. настаўнічаў на Гарадзеншчыне. З 1971 працуе выкладчыкам Гарадзенскага універсітэта (з 1987 прафесарам).

Па-добраму здзіўляе і ўражвае тая акалічнасць, што Іван Якаўлевіч Лепешаў прыйшоў у навуку даволі позна, стаў кандыдатам навук толькі ў 1973 г. (у 49 гадоў), але дагнаў і абагнаў па колькасці навуковых прац сваіх равеснікаў і старэйшых спецыялістаў, а па ліку сваіх фундаментальных кніг, манаграфій і слоўнікаў пакінуў многіх з іх даволі далёка ззаду.

Цяпер на рахунку І. Лепешава – 20 кніг і больш як 250 навуковых артыкулаў і рэцэнзій.

Манаграфія І. Я. Лепешава "Фразеалогія ў творах К. Крапівы. Стылістычнае выкарыстанне фразеалагізмаў" (1976) прысвечана майстэрству Кандрата Крапівы ў выкарыстанні фразеалагізмаў, ролі народнага пісьменніка ва ўзбагачэнні нацыянальнага фразеалагічнага фонду. Складанасць праблемы вымагала аўтара кнігі разгляду і многіх агульных фразеалагічных пытанняў.

У 1981 г. выйшла кніга І.Лепешава "Лінгвістычны аналіз літаратурнага твора", у якой раскрыта спецыфіка мовы мастацкай літаратуры. На базе даследвання аўтарам гутаркі "Дзядзенька Антон", камедыі В. Дуніна-Марцінкевіча "Пінская шляхта", паэмы Я.Коласа "Новая зямля", камедыі К. Крапівы "Хто смяецца апошнім", паэмы А.Куляшова "Сцяг брыгады" і інш. паказана, як трэба аналізаваць розныя "моўныя цяжкасці" (мнагазначнасць слова, факты сематычнага характару, ужыванне слоў з нязвыклым сэнсам ці стылістычным адценнем, індывідуальнааўтарская інтэрпрэтацыя магчымасцяў слова, розныя змены формы або зместу фразеалагізмаў і г.д.).

Выйшаў з друку ў дзвюх частках "Этымалагічны слоўнік фразеалагізмаў" І.Лепешава – першая спроба ў беларускім мовазнаўстве стварыць фразеалагічны слоўнік такога тыпу. У першай частцы (1981) растлумачана паходжанне каля 450 фразеалагізмаў, а ў другой (1993) - каля 900 фразеалагізмаў.

У стылістычным плане фразеалогія сучаснай беларускай літаратурнай мовы даследуецца І. Лепешавым у манаграфіі "Праблемы фразеалагічнай стылістыкі і фразеалагічнай нормы" (1984). У працы вызначаюцца крытэрыі функцыянальна-стылявога размежавання фразеалагізмаў, аналізуюцца стылявыя разрады і стылістычнай функцыі фразем, сістэматызуюцца індывідуальна-аўтарскія прыёмы абнаўлення фразеалагізмаў, разглядаецца праблема фразеалагічнай нормы, матываваных і нематываваных адхіленняў ад яе. Гэта салідная манаграфія стала асновай доктарскай дысертацыі І.Лепешава, якую ён паспяхова абараніў у Акадэміі навук Беларусі ў 1985 г.

У 1991 г. выйшла з друку праца І. Лепешава "З народнай фразеалогіі. Дыферэнцыяльны слоўнік". У лексікаграфічным даведніку даецца семантычная, граматычная, стылістычная, а часам і этымалагічная характарыстыка каля 700 народна-дыялектных фразеалагізмаў, запісаных Лепешавым у гаворках Гарадзенскай і Віцебскай абласцей, якія не апісваліся ў беларускіх лексікаграфічных і фразеалагічных даведніках як літаратурнай, так і дыялектнай мовы.

У 1993 г. выдавецтва "Беларуская энцыклапедыя" імя Петруся Броўкі выдала двухтомны "Фразеалагічны слоўнік беларускай мовы", падрыхтаваны І. Лепешавым. Гэта нарматыўны тлумачальны фразеалагічны слоўнік сучаснай беларускай літаратурнай мовы, у якім лексікаграфічна апісана каля 6000 фразеалагізмаў. Даецца сематычная, граматычная і стылістычная характарыстыка фразеалагічных адзінак, у адпаведных выпадках паказваюцца сінанімічныя і антанімічныя сувязі фразеалагізмаў. Слоўнік багата ілюстраваны цытатмі з твораў мастацкай і публіцыстычнай літаратуры.

І.Лепешаў і М. Якалцэвіч у 1996 г. апублікавалі "Слоўнік беларускіх прыказак". Гэта першая ў беларускім мовазнаўстве спроба стварыць тлумачальны слоўнік беларускіх прыказак. У слоўніку тлумачыцца сэнс каля 1000 найбольш ужывальных прыказак беларускага народа. Пры неабходнасці даецца іх сітуацыя і стылістычная характарыстыка. Пры многіх прыказках ёсць даведкі пра іх паходжанне. Выкарыстанне прыказак як моўных адзінак ілюструецца прыкладамі з мастацкіх і публіцыстычных тэкстаў. У слоўніку адлюстравана варыянтнасць прыказак і сінанімічныя адносіны паміж імі. У працы паказана, у якіх парэміялагічных зборніках прыводзіцца пэўная прыказка ці яе разнавіднасці. Слоўнік забяспечаны вялікай прадмовай, дзе даецца вызначэнне прыказкі як фальклорна-моўнага жанру, прыводзяцца погляды на вызначэнне паняцця "прыказка", пералічваюцца віды прыказак, паказваецца іх адрозненне ад фразеалагізмаў і інш.

Працуючы доўгі час у школе настаўнікам, а затым у ВНУ выкладчыкам, І. Лепешаў не забываў у сваёй навуковай дзейнасці пра патрэбы школы і ВНУ. Так, яшчэ ў 1969 г. ён выдаў кнігу аб'ёмам у 8 улікова-выдавецкіх аркушаў "Літаратуразнаўчы гуртог у школе". У 1973 г. разам з Н. Гаўрош і Ф. Янкоўскім І.Лепешаў апублікаваў першы тлумачальны фразеалагічны слоўнік беларускай літаратурнай мовы – "Фразеалагічны слоўнік для сярэдняй школы", у якім растлумачана больш чым 1330 фразеалагічных адзінак, паказана ўжыванне фразеалагізмаў у маўленні на прыкладах з твораў мастацкай літаратуры, якія ўключаны ў школьную праграму або рэкамендаваны для пазакласнага чытання. У 1985 г. у серыі "Скарбы мовы" выйшла кніга І.Лепешава "Моўныя самацветы", прызначаная для вучняў старэйшага школьнага ўзросту, у якой аўтар расказвае пра асаблівасці фразеалагізмаў, знаёміць вучняў з дасціпным і трапным выкарыстаннем устойлівых моўных адзінак. Значную ўвагу аўтар удзяляе ў кнізе правілам нарматыўнага ўжывання фразеалагізмаў.

І.Лепешаў з'яўляецца аўтарам вучэбных дапаможнікаў для філалагічных факультэтаў. З.Г.Малажай і К. Панюціч ён напісаў падручнік "Практыкум па беларускай мове" (1980, 2 выд. 1988). У ім прыводзяцца пісьмовыя і вусныя заданні, якім папярэднічаюць кароткія тэарэтычныя звесткі. Значная ўвага ў дапаможніку ўдзяляецца словаўжыванню, культуры маўлення. У 1989 г. выйшла з друку кніга І.Лепешава "Асновы культуры мовы і стылістыка. Практыкум". У гэтым дапаможніку для студэнтаў чацвёртага курса філфакаў універсітэтаў змешчаны разнастайныя заданні і практыкаванні па камунікатыўных якасцях маўлення (правільнасць, дакладнасць, лагічнасць, чыстата, дарэчнасць, разнастайнасць, выразнасць), абгрунтаваны искаторыя "аслабленыя" ўчасткі маўлення і кароткія рэкамендацыі па пытаннях літаратурных норм (арфаэпічных, акцэнталагічных, словаўтваральных, марфалагічных, сінтаксічных, фразеалагічных). Пытанні культуры мовы разглядаюцца ў цеснай сувязі з праблемамі стылю, з пытаннямі стылістыкі.

У 1998 г. выйшла з друку кніга І.Лепешава "Фразеалогія сучаснай беларускай мовы". На тытуле пазначана, што гэта вучэбны дапаможнік для студэнтаў філалагічных факультэтаў ВНУ, а на самой справе гэта салідная манаграфія, дзе выкладзены і вырашаны адносна поўна, з улікам апошніх дасягненняў славістыкі пытанні фразеалогіі і фразеаграфіі сучаснай беларускай мовы.

Акрамя названых і іншых кніг І.Лепешава, пытанням мовазнаўства, у пераважнай большасці фразеалогіі, фразеаграфіі, культуры маўлення і нормам слова – і фразеаўжывання прысвечана і больш чым 250 прац "малога жанру" – артыкулы, рэцэнзіі, агляды. І ў гэтых публікацыях спецыялістам вырашаюца актуальныя, значныя, праблемныя пытанні мовазнаўства. Імі ён ліквідаваў многія белыя плямы ў беларускай фразеалогіі, фразеаграфіі, культуры маўлення, стылістыкі.

Дзякуючы манаграфіям, слоўнікам і навуковым артыкулам І. Лепешава, прысвечаным устойлівым выразам, раздзелы мовазнаўства фразеалогія і фразеаграфія ў сваім развіцці зрабілі значны крок наперад.

Творча актыўным, няўрымслівым чалавекам застаецца Іван Якаўлевіч і цяпер, у шаноўным узросце. Нядаўна ў Горадні выйшаў (на вялікі жаль, мізэрным накладам) яго лексікаграфічны даведнік, выходзяць новыя артыкулы (у "Настаўніцкай газеце", часопісе "Роднае слова", спецыяльных часопісах, праблемных зборніках і інш.). У дарагім для мяне і паважаным мною штотыднёвіку "Наша слова" адзін за адным з'яўляюцца цікавыя артыкулы І.Лепешава: "І яшчэ трохі пра Пушкіна" (за 26 жніўня 1998 г.), "Пра наш правапіс" (за 7 кастрычніка 1998 г.), "Руку правую потешить..." (за 28 кастрычніка 1998 г.) і інш.

Прапрацаваўшы ў навуцы ўсяго тры дзесяткі гадоў, І.Лепешаў зрабіў надзвычай многа, што падчас бывае пад сілу толькі цэлым калектывам. Прычым, усе яго навуковыя працы – фундаментальныя, важкія, вельмі патрэбныя і актуальныя. Неабходна яшчэ ўлічыць тое, што Іван Якаўлевіч усе свае навуковыя працы ствараў паралельна з педагагічнай работай у Гарадзенскім дзяржаўным педагагічным інстытуце імя Янкі Купалы, а пазней у Гарадзенскім універсітэце. Іванам Якаўлевічам падрыхтаваны тысячы кваліфікаваных настаўнікаў роднай мовы і літаратуры. І.Лепешаў актыўна рыхтуе і кадры вучоных; многія яго аспіранты сталі кандыдатамі навук і таксама плённа працуюць на выкладчыцкай ніве і ў мовазнаўчай навуцы.

Пажадаем юбіляру моцнага здароўя, вялікіх творчых поспехаў у беларускай мовазнаўчай навуцы і новых працоўных здзяйсненняў на выкладчыцкай ніве.

Мікалай Крыўко, вядучы навуковы супрацоўнік Інстытута мовазнаўства імя Якуба Коласа НАН Беларусі.

Не прайшлі перарэгістрацыю і ліквідаваны наступныя арганізацыі ТБМ:

БЕРАСЦЕЙСКАЯ ВОБЛАСЦЬ
1. Івацэвіцкая раённая
2. Камянецкая
3. Жабінкаўская
4. Лунінецкая
5. Іванаўская
6. Ганцавіцкая

ВІЦЕБСКАЯ ВОБЛАСЦЬ
1. Браслаўская раённая
2. Докшыцкая
3. Дубровенская
4. Сенніцкая
5. Чашніцкая
6. Лёзненская
7. Лепельская
8. Талачынская
9. Шуміліпская
10. Расонская гарадская
11. Мёрская рэгіянальная

ГОМЕЛЬСКАЯ ВОБЛАСЦЬ
1. Гомельская абласная
2. Гомельская раённая
3. Гомельская гарадская
4. Акцябрская раённая
5. Буда-Кашалёўская
6. Брагінская
7. Добрушская
8. Жлобінская
9. Кармянская
10. Лельчыцкая
11. Лоеўская
12. Петрыкаўская
13. Рагачоўская
14. Рэчыцкая
15. Хойніцкая
16. Светлагорская гарадская
17. Жыткавіцкая гарадская

ГАРАДЗЕНСКАЯ ВОБЛАСЦЬ
1. Астравецкая раённая
2. Ашмянская
3. Зэльвенская
4. Іўеўская
5. Навагардская
6. Гудзеўская Рада Мастоўскага раёна
7. Суполка ТБМ з-да "Оптык" г.Ліда

МАГІЛЁЎСКАЯ ВОБЛАСЦЬ
1. Круглянская раённая
2. Чавуская
3. Крычаўская
4. Бялыніцкая
5. Дрыбінская
6. Клімавіцкая
7. Мсціслаўская
8. Чэрыкаўская
9. Першамайская раённая г.Бабруйска
10. Суполка "Гоман" г.Бабруйска

МЕНСКАЯ ВОБЛАСЦЬ
1. Лагойская суполка
2. Мядзельская раённая
3. Дзяржынская
4. Чэрвенская
5. Пухавіцкая
6. Радашковіцкая
7. Нясвіжская
8. Валожынская
9. Вілейская гарадская
10. Івянецкая рэгіянальная

Такім чынам, прапануецца ліквідаваць 63 арганізацыі ТБМ.

Леў Мірачыцкі

Беларуская дыяспара ў Латвіі, альбо світанне ў балтакрэваў

Гэта зноў ты, мая дарагая Айчына!
Я чую гукі бестурботных песень...
Яніс Райніс
Гісторыя спраў вялікіх твораць людзі,
Якіх у нетрах ўзгадаваў народ.
Былі мы ад вякоў, мы ёсць, мы будзем,
На спадчыне дзядоў сваіх крывіцкі род!
Ларыса Геніюш. Даўніна
Бярэш вялікі грэх на душу,
Калі згубіш мову беларуса.
(З латгальскіх дайнаў)

Народы прыбалтыйскіх краін маюць сваю адметнасць, найперш – багатую і цікавую гісторыю, катораяа бярэ пачатак у далёкай мінуўшчыне. Вядома, што яшчэ ўпершым тысячагоддзі да нашай эры тут жылі індаеўрапейскія плямёны балтаў, якія складваліся з розных этнічных груп. Рымскія храністы даводзяць нам, што іх называлі аэстамі. Памяткі матэрыяльнай культуры, якія ім належалі, былі на даволі высокім узроўні. Яны карысталіся вырабамі з жалеза, з дрэва, бронзы. Гэтыя сведчанні траплялісяя у шматлікіх курганах, гарадзішчах. Яны даводзяць нам, што тут жылі лівы, земгалы, зелены, латгалы, куроны. У пазнейшыя часы усе яны выступалі пад агульнай назвай латышоў. Да гэтага ім давялося быць у васальнай залежнасці ад полацкіх князёў, як і ўсім, хто жыў на землях у ніжнім цячэнні Заходняй Дзвіны – Даўгавы.

Як паведмляюць заходнія летапісцы князь з Полацка збіраў з іх даніну, для чаго выкарыстоўваў атрады ліваў. Паводле звестак лівонскай хронікі і айчыннай гісторыяграфіі такая дамоўленасць была агаворана нават у гандлёвых дакументах крывічоў. Паводле умовы Полацка з Рыгай у 1210 года жыхарам Готлянда было дазволена весці гандаль уверх па Дзвіне. У гэтай умове, зазначае гісторык Баляслаў Брэжга, трэба думаць прымалі ўдзел і Віцебск, які заўсёды быў у цеснай сувязі з Полацкам, і Смаленскам, які заключыў умову, ведамую пад назовам " Смаленскае Тарговае Праўды". А гэта сведчыла, робіць вывад вучоны, што гандлёвыя адносіны Смаленска з заходнімі краінамі "уладжваюцца, уваходзяць у выразныя юрыдычныя рамкі". Такім чынам на шляху паміж Полацкам і Смаленскам, на Дзвіне, стаяў Віцебск. Дзякуючы гэткаму свайму становішчу і ён стаўся важным пунктам у гандлёвых зносінах з немцамі. Трэба думаць, што ў гэткім часе і ў гандлёвых зносінах Рыгі з Віцебскам былі наладжаны адносіны, нарушэнне каторых выклікала скаргі. Такой скаргай і ёсць грамата рыжскай рады канца XIII ст. дасланая віцебскаму князю Міхайлу Канстанцінавічу. Рыжская рада жалілася ў ёй на дадзеныя ад яго немцам крыўды. Гэтая скарга, напісаная на падставе слоў самых пакрыўджаных купцоў, ёсць цікаўная памятка для гісторыі гандлёвых зносінаў "крывіцкіх местаў з немцамі".

Зразумела, што купцы, як усюды, і ў даўнія часы праводзілі сваю мэтанакіраваную палітыку, у тым ліку і рэлігійную. 1453 год вызначыўся тым, што ў Рызе завяршылася будаўніцтва бажніцы святога Мікалая, які стаўся апекуном вандроўнікаў і купцоў. Пра гэта думалі на выспе Кліверсгольм у 1779 – 1780 г.г. у ваколіцах Рыгі, дзе была ўзведзена бажніца "Спасланне Духа Святога". Тут купцы крывічы пабудавалі свой Крэўскі двор. Смаляне, віцьбічы і палачане мелі нават купецкую гільдыю, склады і ўласныя дамы.

Усё сведчыць аб плённых сувязях крывічаў з суседнімі марскімі дзяржавамі. Таму, відаць, нездарма замацавалася азначэнне "балтакрэвы" – балтыйскія крывічы, якія пасяліліся паблізу марскіх абшараў і лагічна былі прыкаваны да марской стыхіі. Шматвяковае сужыцце бяспрэчна зрабіла абітак на іх паводзіны, звычкі. Улічвалася тут і тое, што "балтакрэвы" вельмі прыхільныя да саматканай вопраткі, якая звычайна была льнянай, а можа нават і канаплянай і заўсёды белай. Таму яны традыцыйна шануюць белы колер. Адначасова яны выступаюць прыхільнікамі сумленных спраў. Верагодна нічуць не памыліўся нямецкі гісторык Я.Колт, калі прытрымліваўся думкі, што цяжка ў Еўропе знайсці народ, які б так заслугоўваў называцца паэтычным народам і зямлю, якая так заслужыла называцца паэтычнай зямлёй. Не магла на гэта не звярнуць увагу вядомая прыхільніца філаматкай паэзіі, будзіцелька роднага слова Эмілія Плятэр (1806 – 1831) ды і сам Адам Міцкевіч (1798 – 1855), які называў гаворку родных мясцін, "самай гарманічнай з усіх славянскіх моваў".

Будучы захопленым балтакрэўскай паэзіяй, нямецкі вучоны звярнуў увагу, што тут амаль кожны складае вершы і песні, умее і любіць іх спяваць. Не дзіва, што з цягам часу ўзрасла цікавасць да народнай паэзіі Латгаліі. Зразумела, што народная творчасць паўплывала на рост духўнай запатрабавальнасці і нацыянальнай свядомасці. Заслуга ў гэтым безумоўна належыць літаратару і фальклярысту Крышанісу Баронсу (1835 – 1923).

Другая латышская даследчыца Мірдза Абала зазначыла, характэрнай асаблівасцю латышоў, як і беларусаў гэта іх надзвычай моцная схільнасць да мастацкага слова, ёсць, нават, спецыяльны паэтычны дзень, які традыцыйна рыхтуецца загаддзя.

Такімсвятам у летнюю пару стаў дзень летняга сонцастаяння, святое Купалле, па латышску – Ліга, Янаў дзень. Гэты надзвычай прыемны дзень радасная пара ў людзей, калі ёсць патрэба згадаць старадаўні звычай і павясяліцца ад душы. Гаспадар тады рыхтуе прыемныя вясковыя напоі, перадусім піва. Гаспадыня рыхтуе да гэтага дня сыр з кменам, дзяўчаты плятуць вянкі да свята, а для жывёлы, каровак – святочныя вяночкі з палявых кветак, падкрэслівае аўтарка. Усе ўдзельнікі свята мараць аб будучым ураджаі, каб ён быў шчодрым. Па рэках дзяўчаты пускаюць на ваду вянкі для суджаных. Хлопцы таксама ўвіхаюцца, каб адагнаць нячыстую сілу. Усе з нецярпеннем чакаюць поўначы, калі распусціцца дзівосная папараць-кветка. Па ранейшаму вераць у магічную сілу "Янавага", "Купальскага" святаў. Усе ахвотна умываюцца расою, вераць у цудадзейную сілу, якое ўсім людзям прыдасць бадзёрасць і ўпэўненасць.

X X X

Латышы, як і кожная вольналюбівая нацыя, зазнаўшая шматвяковы каланіяльны уціск, змагаліся, каб наблізіць перамогу, атрымаць сваю вольнасць. 18-га лістапада тут святкуецца, як дзень незалежнасці. Хаця шляхі свабоды працягваліся і далей. Рабілі тут уплыў міжнародныя падзеі. Перамовы якія вяліся з мэтай урэгулявання паміж урадам Латвіі і Расейскай федэрацыяй закончыліся ў пачатку падпісаннем мірнага дагавору (11 жніўня 1920 г.). Але сусветны эканамічны крызіс закрануў тады і Латвію. Пагоршылася сітуацыя працоўных людзей. Тым не менш ішоў працэс нацыянальнага ўсведамлення карэннай нацыі латышоў і этнічных беларусаў, якія жылі ў паўночна-ўсходняй частцы дзяржавы – Латгаліі, у Наддзвінні дзе ёсць беларускія вёскі, і людзі, што заўсёды сябе адчувалі беларусамі.

Колькі ж тады ў часе самавызначэння налічвалася іх у Латвійскай Рэспубліцы? Пра гэта згадваецца ў працы Кастуся Езавітава "Беларусь у мінулым і сучасным", якая выйшла ў Рызе ў 1927 годзе. У ёй на 36 старонцы чытаем, што пасля абвяшчэння Беларусі Народнай Рэспублікай у сакавіку месяцы 1918 году, невялічкія кавалачкі этнаграфічна-беларускія тэрыторыі ўвайшлі ў склад Латвіі, дзе на афіцыяльнай латвійскай статыстыцы 1920 году налічваецца беларусаў толькі 76 тысяч чалавек. Далей паведамлялася, што гэтая жменька беларусаў знайшла ў Латвіі прызнанне сваіх нацыянальных праў і мае тутака свае беларускія школы, вучыцельскія курсы і гімназіі, якія ўтрымліваюцца пры Міністэрстве асветы за кошт дзяржавы.

Сюды ў Прыдзвінне на хвалі Адраджэння прыбалтыйскіх народаў і нацыянальных меншасцяў неаднаразова запрашаўся ў міжваенныя гады для чытання публічных лекцыяў вядомы і заслужаны беларускі дзеяч з Вільні Антон Луцкевіч. Пры жыцці ён выступаў неаднаразова ў Рызе і Дзвінску. Усе, хто слухаў яго асабліва запамяталася лекцыя "Янка Купала як прарок Адраджэння", прысвечанапя пяцідзесятым угодкам нараджэння.

Па рэкамендацыі віленскіх беларусаў у Латвію запрашаліся таленавітыя педагогі з Заходняй Беларусі як Ігнат Дварчанін і іншыя асобы. Шмат працы ўклаў у агульную справу Вацлаў Ластоўскі і многія адраджэнцы, якія апынуліся ў прыдзвінскіх вёсках і гарадах.

Росны ранак Надзвіння, альбо пахвальнае слова беларусаў пра Райніса

Цяжка сказаць, хто пра выдатнага сына гэтай зямлі ў нас не пісаў і не гаварыў цёплага замілаванага слова. Яніс Райніс (сапр. Пліешанс) дарагі ўсім, хто шануе свабоду народаў, іх карысную і творчую працу на карысць чалавецтву. Ён глыбока цаніў праўду і меў для гэтага незвычайны і магутны талент: паэт, драматург – адзін з буйнейшых майстроў мастацкага слова, чыя творчасць была прасякнута імкненнем да гуманізма і справядлівасці.

Яніс Райніс (1865 – 1929) нарадзіўся і правёў сваё маленства ў незвычайна маляўнічых мясцінах Латгаліі, дзе з даўніх часоў разам з латышамі жылі беларусы. Успамінаючы пра гэты час ён апавядаў: "Ноччу я ўважліва прыслухоўваўся да беларускіх песень старога вартаўніка Нядзеўскага, каторыя напаміналі мне спевы вясенняга ветру". Пазней, будучы, падросткам ён збіраў іх, парою завучваючы напамяць. Меладычная беларуская гаворка прамаўляла да ягонай паэтычнай душы.

Першыя ўражанні атрымаў ад маці, якая любіла спяваць народныя песні. Скончыўшы гімназію ў Рызе, Райніс едзе ў Пецярбург, дзе займаецца на юрыдычным факультэце ўніверсітэта. Тут захапляецца працамі расійскіх рэвалюцыйных дэмакратаў, творамі антычных і прагрэсіўных пісьменнікаў часу. Адчуваў, што трэба самому шукаць праўду, ніколі не пакідаў мэты з абранага шляху. Разам са сваім сябрам П.Стучкам ананімна выдае зборнік "Маленькія авадні", у якім выкрывае тых, хто глуміцца над народнай мараллю. Другая кніжка ў сатырычнай форме працягвае абраны кірунак.

Закончыўшы ўніверсітэт накіроўваецца на працу ў Віленскі акруговы суд. Вільня, былая сталіца літоўска-беларускай дзяржавы яго захапіла багатай культурай і сваімі гістарчнымі традыцыямі. Як бы там не было, дзе б не знаходзіўся, яго заўсёды клікала Латгалія. У 1890 годзе ён нарэшце едзе ў Мітаву а затым праз некаторы час пераязджае ў Рыгу. Будучы адным з арганізатараў "Новай Плыні", якая мела ўласны орган, ён па ранейшаму быў звязаны з П.Стучкам і вёў гэту патрыятычную працу ў Латвіі.

Аднак у 1898 годзе арганізацыя была разагнана, а яе сябры трапілі ў турму або высылку. Не абмінуў гэтага лёсу і Райніс. Пасля ён трапіў пад нагляд паліцыі ў Пскоў.

Пакуль яму ўдалося вярнуцца ў родныя мясціны, ён шмат зрабіў, каб выдаць некалькі літаратурных зборнікаў. Першым сярод іх варта назваць кнігу "Далёкія водгукі ў сінім вечары" у якім выкрываецца імперскі свет безнадзейнасці людского "шчасця".

Творчасць Яніса Райніса заклікае змагацца за лепшы вольны свет без фальшы і абману. Пра гэта гавораць самі назвы "Уставай", "Наперад" і іншыя. Ну хаця б такія радкі:

Не скардзіцца, не бедаваць, -
Сабрацца з сілай і зламаць
Ярмо, што душыць з году ў год!
Вясной вада ўзрывае лёд!

Чалавек як гаспадар свайго лёсу павінен накіроўваць стыхію ў патрэбнае русло "Веснавыя дні", таму ён адчувае вясну чалавецтва і заклікае змагацца за яе.

Ён цалкам аддаецца патрыятычнай рабоце дзеля будучыні свайго народа.

У алегарычнай форме, як і беларускія адраджэнцы пазней, заклікае змагацца за сваю Бацькаўшчыну. З радасцю сустракае перамены, якія прынесла рэвалюцыя 1905-07 гадоў. На яе адгукнуся драмай "Агонь і ноч". Але калі над ім навісла пагроза арышту, неабміннага арышту, ён вымушаны быў падацца на эміграцыю. Пасяліўся ў Швейцарыі, дзе жыў амаль 15 гадоў. Часовая перамога рэакцыі не збіла яго на ўзбочыну. Палымяна гучаць шматлікія творы "Новая сіла", "Ціхая кніга", "Тыя, што не забываюць" і іншыя. Ён па ранейшаму знаходзіцца ў шэрагах непахісных будаўнікоў новага свету, супрацоўнічае ў цэнтральным органе "Цыня", якая не адступае ад тэмы барацьбы за сацыяльнае і нацыянальнае разняволенне, заклікае быць бліжэй да людзей, хоча бачыць людзей вольнымі.

Высакароднае сэрца паэта

Часта згадваецца добрыя шчырыя словы Веры Вайцалевіч, якія яна прысвяціла Янісу Райнісу:

Разбудзіў у нашых сэрцах каханне,
Якім трэба кахаць свой народ.
Разбудзіў у нас сілу змагання.
Першы крок сам ступіў напярод.

З такімі паэтычнымі радкамі, мо не заўсёды дасканалымі, але затое простымі і даходлівымі, адгукнулася на згоду слыннага паэта быць прадстаўніком у латышскім сейме і абараняць інтарэсы беларусаў. Гэта здарылася 27 чэрвеня 1922 года. Выступаў па волі і аргументавана.

"На шляху нацыянальнага адраджэння беларусаў былі розныя перашкоды і ў Надзвінні, якое аказалася на тэрыторыі Латвіі. І хаця беларусы па канстытуцыі атрымалі права задаволіць свае духоўныя патрэбы. "А цяпер нам пан Кемп спрабуе давесці, што ніякіх беларусаў ўвогуле ў нас няма. Праўда, ён усё ж удакладняе свае высновы і гаворыць, што ў Латвіі няма беларусаў. А крыху пазней дадае што наша статыстыка, паводле дадзеных Скуеніенека, усё ж успамінае гэтых беларусаў... другія прамоўцы былі таксама супраць тых беларусаў, але ўсё ж прызналі, што такія існуюць; іх не многа, але не ў Латгаліі, - гэтую думку выказалі таксама ў дзвюх рэпліках... фактычна беларускі народ існуе, ён існуе ад старажытных часоў. І дадае, што ў гісторыі беларусы вядомы як "крывічы", пра гэта сведчыць іх багатая гісторыя. Але ж гісторыю трэба ведаць, як і тое, што ў беларускую гісторыю ўваходзіць таксама і літоўская гісторыя, а папярэднюю, літоўскую гісторыю таксама трэба ведаць. Літоўская гісторыя ўсім знаёма, і пану Кемпу таксама, я думаю добра знаёма, як засноўвалася Літоўска-Руская, гэта значыць Літоўска-Беларуская дзяржава...

Вядома тое, што ў гэтай дзяржаве культурным элементам былі беларусы. Таму што яны прынеслі хрысціянскую веру, яна паспрыяла іх дальнейшаму развіццю. Літоўская дзяржава зрабіла такую памылку, што пайшла па лягчэйшаму шляху і не развівала культуру свайго народа, а пераняла гатовую беларускую культуру."

Яніс Райніс некалькі разоў выступаў у сейме ў абарону беларусаў. Ён падкрэсліваў, што ўсю віну павінен узяць на сябе сам, паколькі беларускія прадстаўнікі звярталіся да яго самі. *"Я, узяўшыся абараняць беларусаў, прапанаваў уключыць у бюджэт і Беларускі Аддзел. Трэба было стварыць гэты аддзел так, каб ён значыўся як культурная арганізацыя. Гэтай культурнай арганізацыі трэба было займацца заснаваннем школ, забяспячэннем іх рознымі матэрыяламі, у тым ліку кнігамі, і наогул весці культурную работу. Трэба было звяртацца да міністра ўнутраных спраў з просьбай не рабіць перашкод культурнаму руху гэтай беларускай арганізацыі. І ўсё ж на шляху гэтага нацыянальнага адраджэння былі розныя ганенні. Праследаваліся кіраўнікі беларускага руху, іх арыштоўвалі, але, урэшце, у міністэрстве ўнутраных спраў ішлі насустрач, вызваляючы ўсіх з-пад арышту.*

Так беларусы атрымалі магчымасць разгарнуць у Латвіі свой рух і задаволіць свае культурныя патрэбы і памкненні.

У беларусаў няма ніякага другога кірунку, як на Балтыйскае мора. Яны па суседству сябруюць з Украінай. Сама ж Украіна, або Маларасія, усё ж адасоблена ад беларусаў: Украіна бліжэй да паўднёвага мора, а беларусы бліжэй да паўночнага мора. Значыць, беларусы пры сваім геаграфічным становішчы бліжэй да літоўскай дзяржавы і Латвіі. Калі мы паглядзім у гісторыю, то ўбачым, што ў нас з беларусамі многа агульнага.

Цяпер у нас у Латвіі каля 60 тысяч беларусаў. Ужо цяпер гэты народ (у Латвіі з зусім) з нязначнай дапамогай дасягнуў многага: ужо арганізавана 52 школы. А калі яшчэ мы гэтыя ўмовы будзем абцяжарваць, тады мы павінны паглядзець, якія інтарэсы нас на гэта гоняць".

У заключэнні выступленне Яніса Райніса было ўважліва выслухана. У бюджэце зроблены падрахунак, паколькі ён ішоў на карысць усёй латвійскай культуры і быў накіраваны ў інтарэсах Латвійскай Дзяржавы.

У 1926 годзе Яніс Райніс быў запрошашы ў Менск на акадэмічную канферэнцыю па рэформе беларускага правапісу. У сваім прывітанні беларускаму народу, прадстаўнікам інтэлігенцыі ён коратка ахарактыразаваў становішча беларусаў у Латвійскай Рэспубліцы.

Уладзіслаў Іваноў

Экспэрымент у сучаснай беларускай жаночай паэзіі і праблемы фэмінісцкага руху

... Паэткі прыйдуць!
Калі спадуць ланцугі стагадовага рабства жанчын, калі яна пачне жыць для сябе і сабою, калі мужчына, які дасюль паводзіў сябе ў дачыненьні да яе гнюсна, верне ёй свабоду, яна таксама звернецца да паэзіі. Жанчына адкрые яшчэ не вядомы свет...!

Рэмба.

Уводзіны:

Натуральнасць узьнікненьня жаночага экспэрыменту на Беларусі ў адрозненьні ад заходняга варыянту, дзе жаночая актыўнасць узнялася як антымаскулінны рух, які не мог больш справіцца са сусветным гармідарам, як апазіцыя, якая прынцапова падкрэслівае полавыя разыходжанні, тлумачыцца спазненнем развіцця нацыянальнага руху, ягонай афорфнасцю і слабасцю. Менавіта таму полавыя антаганізмы адышлі ў нябыт ці на другі план, бо недахоп у людзях і жорсткія ўмовы існавання нароўні з іншымі нацыянальнымі рухамі (яўрэйскі, польскі, рускі ці літоўскі) прымусілі тагачасную беларускую інтэлігенцыю аб'яднацца і быць скандалідаванай хаця б у гендэрным пытанні. Больш таго, можна смела сцверджаць, што на пачатку 20 стагоддзя беларуская інтэлігенцыя бадай што адзіная здолела безбалюча абыйсьці праблему мужчынскай "вышэйшасьці" і жаночай "ніжэйшасці". А таму беларускі жаночы рух і асабліва жаночая паэзія эксперыментуюць у досыць памяркоўным рэчышчы. Яна выглядае стрыманай, што тычыцца антаганізмаў полаў і рэвалюцыйнай у нацыянальным пытанні.

1) Экспэрыментаваць – гэта значыць шукаць новае, невядомае, дасканалае. Каб пачаць эксперымент трэба мець даволі саліднуюю базу-мінуўшчыну, напрацоўкі, што называецца акунуцца ў возера клясікі, а ўжо потым займацца больш дасканальнымі вынаходкамі – эксперыментаваць.

Жаночая паэзія, як літаратура наогул, не маюць моцных гістарычных зачэпак, спадчыну ў тысячы тамоў кніг, як мужчыны, бо адносна нядаўна за жанчынай прызналі актыўны, роўнасны статус. А той факт, што струмень выбітных паэтак не заліў гісторыі, тлумачыцца вельмі проста – татальным дамінаваннем мужчынаў і заўсёдашнім уздзеўбваннем жанчынам аб іх грэшнасці, "недаробленасці", недасканаласці і, нарэшце, нечалавекападобнасці. Затое яны маюць мора пачуццяў, уражанняў, на працягу вякоў жанчыны бачылі і маўчалі, пакутвалі і зноў маўчалі. Ці не таму:

... А думкі і настроі – як сычы.
І ўсё, што пераж[ы]та ў Нашай Эры,
Мне ані ў чым не можа памагчы.

(Галіна Каржанеўская).

Жанчыны прадэманстравалі падрыхтаванасць, адаптаванасць да сучасных праблемаў (цягавітасць, працягласць жыцця на дзесяцігоддзе большае за мужчынскую), тады як мужчыны трапілі ў сапраўдны маскулінны палон (дыскрэдытаванне вайны, разбурэнне міту аб заўсёдашняй ягонай мугутнасці, што выдатна ілюструецца ў часы эканамічных крызісаў). Такім чынам, прыйшлі да высновы, што на працягу гісторыі, уключаючы 19 стагоддзе, у жанчынаў не было часу на эксперымент, бо самі з'яўляліся аб'ектам мужчынскіх эксперыментаў.

2.) Сараўды творчы эксперымент змог ажыццявіцца толькі ў 20 стагоддзі, калі тэндэнцыя паслаблення імпэрскасці, у Эўропе галоўным чынам, суправаджалася ўзмацненнем нацыянальнавызваленчых рухаў. Толькі тады сталася магчымым ганарыцца беларускім паходжаннем, тады і ўзьнікла вера ў слова, што "цемру праніжа наскрозь":

... Веру братцы: людзьмі станем,
Хутка скончым мы свой сон,
На свет божы шырэй глянем,
Век напіша нам закон...

(Цётка).

Прароцтва Рэмба спраўдзілася: Яна прыйшла і паказала такі боль, які дагэтуль быў не вядомы. Верш Цёткі "Вясковым кабетам" – ня проста наш фэмінісцкі твор, сквіл супроць мужчынскага ігнараваньня праблемы, хай сабе і выбітных нацыянальна свядомых беларусаў.

Аднак тым вялізарней іх грэх, бо сапраўдны чалавек – той, хто разумее ўсе "скаргі з губ збялелых", робіць усё дзеля таго, каб "срэбра ў косах густых" было менш. Дзякуючы Алаізе Пашкевіч, пачатак эксперыменту стаўся бадзёрым, дынамічным. Яна не замкнулася на жаночым пытанні і, на дзіва ўсім, абышла любоўную тэматыку, таму што эксперымент са словам, з нацыянальным абудженнем патрабаваў ахвяры. Безумоўна, выбіраючы між альтанкай з кветкамі, чуллівымі позіркамі і дрыготамі пасля атрымання любоўнай цыдулькі з аднаго боку і цёмнафіялетавымі лябірынтамі ўласнай фантазіі з іншага, яна спынілася на апошнім:

... Хачу, арлы ляцець з вамі
Над гарамі, над мурамі
Крыльлем хмары рассякаці
Смела ў неба заглядаці;
Жыць у аблоках над зямлёю,
Скрыдлы раніць у страшным бою,
Кроў з –пад сэрца людзей піці
І ўгару к сабе ўзнасіці... "

(Цётка).

Не здаецца вам, што зусім не жаночая гэта паэзія? Памылковым будзе казаць, што мае яна мускулінныя рысы. Насамрэч, нашу першую паэзію жанчынаў можна вызначыць як андрагінную, бо па-майстэрску чаруе моц і рахмянасьць, чуллівасць і эмацыйную сквапнасць. Паслядоўніцы славутай Цёткі таксама вызначаліся андрагіннасцю, бо не зацыкліваліся на жаночых слёзах, няшчасным каханні і г.д. Ларыса Геніюш наогул урэзала ўласныя інтарэсы ў імя пошуку шчасця Радзімы:

Не згінай мяне, я не сагнуся,
Не баюся ні страхаў, ні зла.
Нездарма я з зямлі беларускай
Непахіснай сасною ўзрасла...

Канстанцыя Буйло хаця і стварыла шмат рамантычных, любоўных вершаў, усё ж такі захавала андрагіннасць:

... О, не баюся я жыцьця,
не будзе страўна мне ніколі,
Я столькі вынесла бяды
І зведала так многа болю,
Што не баюся я цяпер
Глядзець і смерці ў злыя вочы...

Шчодрасць і звядзенне ўласнага да агульнанацыянальнага, усебеларускага – прыкметная рыса тых паэтак:

Мне б твае праменні, зорка, мець,
Я б не так іх скупа рассявала.
Запаліла б іх ва ўсю я моц
І распырскала б у ноч шырока...
... Над зямлёй Радзімы яснавокай...

(К.Буйло.).

Калі на вёсцы жаночая актыўнасьць была абмежавана печчу і парогам, а вайна патрабавала рук на заводах на месцы мужчынаў, тады і адбылася канчатковая легітымізацыя раўнапрпаўя на савецкі капыл. Прыкладна ў гэтыя гады Ларыса Геніюш піша свой моцны верш "Беларуска", дзе кроў, боль успрымаюцца аднолькава ўсімі поламі, а фізічная прыроджаная моц мужчынаў не грае ніякай ролі перад сьмяроцельнай зброяй:

...Бо гэтак, як стрэльбы
і кулі як звонкай,
як сіняе сталі мяча,
заўсёды патрэбна для нашай старонкі
адважных хлапцоў і дзяўчат

(Л.Геніюш "Беларуска").

3) Новая генерацыя паэтак, якія нарадзіліся і выраслі пасля вайны, характэрызуюцца вяртаннем да традыцыйнага, што тычыцца полавай дыферэнцыяцыі, ад якой адышлі паэткі-пасыянарыі. Сучасныя паэткі – дынамічныя і жаноцкія аднаЧасова, але ж іх смеласць тлумачыцца навуковатэхнічным прагрэсам, а не духам першаадкрывальніцтва. Раіса Баравікова, Яўгенія Янішчыц, Галіна Булыка – сапраўдныя, клясічныя жанчыны. Выкарыстоўваючы тэрмін сп.Баравіковай – "гетэры", але ж не тыя паслухмяныя, угодлівыя і пасіўныя, якіх мы сустракаем у старажытным Рыме, сярэдневяковай Еўропе, не. Яны больш не згодныя хавацца за мужчыну – прыгожага і стэрыльнага аднаЧасова:

... Не, я цяпла не папрашу,
мяне ад сцюж затуліць хата,
мець стала модна мецэната,
мне б – толькі родную душу...
... Ён прада мной – як за спіной,
а лепш – за небакраем,
куды ўзмужнелы голас мой
па песьні выбягае...

(Р. Баравікова).

Галіна Булыка – своеасаблівая асоба. Як адзначыў Рыгор Барадулін: "яна прымірыла фізікаў і лірыкаў". Будучы фізікам, яна напісала 2 зборнікі цудоўных вершаў. Адразу адзначым, што яна трымаецца досыць непапулярнай сярод фаміністаў пазіцыі ў пытаньні спаронаў. Галіна не прызнае толькі за жанчынай права выбару і захаваньня дзіцёнка, бо ён таксама павінен вырашаць. Чытаючы яе верш "Ненароджаны", трапляеш у жахлівы і фантасмагарычны сьвет і поўнасьцю згаджаешся з тым, што: "Агнём аплывае сьвяты мацярык". У гістарычнанацыянальным кантэксце, здаецца, Булыка працягвае лінію Алаізы Пашкевіч. Для прыклада хапае аднаго яе верша "Балты". Яўгенія Янішчыц – заўсёды маладая, струменчатая Ясельда беларускай паэзіі любіла не толькі мужчынаў, абяцала ня толькі ім:

Абяцаю сьнежань па вясьне,
Абяцаю верасень зімою.
Абяцаю: у самым лепшым сне
Мы яшчэ сустрэнімся з табою...

Можа яе любоў да Радзімы была куды значней за кароткачасовага каханьня да прадстаўнікоў супроцьлеглага полу. Для іх яна засталася марай, "лепшым сном", тады як яе ўвага была скіраваная на бацькаўшчыну. Навошта жыцьцё, каханьне, калі:

Ёсьць міг такі,
Калі не страх памерці
А страх –
Цябе сабой не засланіць.

Нарэшце, зусім маладыя беларускія паэткі кідаюць выклік чалавечай залежнасьці ад рэчаў, матэрыяльнасьці, бляску тканінаў і футраў, у якіх тонуць чульлівасьць і гуманнасьць:

... Ім зіма – гэта толькі каштоўнае
цёплае футра...
лета ім – чаргаваньне адбіткаў на
шкле акуляраў... (Лера Сом).

Альбо адказ Раі Баравіковай:
Сяброўкі абсталёўваюць кватэры,
Я п'ю ў лясах на досьвітку расу
І незалежна, з выглядам гетэры,
Чыёсьці сэрца ў кошыку нясу.

Усё яшчэ без адказу застаецца вельмі распаўсюджаная тэндэнцыя апошняга часу – біялягізацыя паэзіі, як і сацыяльнапалітычнага жыцьця, прыроднае тлумачэньне рознасьці поглядаў, інтарэсаў. Можа гэта таму, што мы жывём у мірны час, калі няма пагрозы звонку і людзі звыкліся са стабільнасьцю, якая катастрафічна зьменшыла колькасьць пасыянарыяў. А можа таму, што мы ніколі не мелі магчымасьці быць "сапраўнымі" мужчынамі і жанчынамі, бо войны, ідэалягічны ціск не дазволілі быць самім сабой. Таму дыямэтральна розныя працэсы адбываюцца на Захадзе і ў нас – адмаўленьне ад біялагізацыі грамадзкага жыцьця, тэндэнцыя пдабенства – у іх прынцыповая фокалізацыя на полавых своеасаблівасьцях – у нас. Якраз вышэй пералічаныя сучасныя паэткі даказваюць гэту тэндэнцыю. У доказ спынімся на зборніку "Каханьне" Раісы Баравіковай. Няма ў ім альтанак з кветкамі, якія выраслі ад сьлёзаў пакінутай жанчыны, няма ў ім стерэатыпнай сэнтыментальнасьці і надзвычай чульлівасьці, якія звыкліся бачыць у жаночай паэзіі. Тым не менш, жаночы сьлед высьвятляецца:

... Ну і погляд, - курам на смех!
Адкуль такая падазронасьць?
Хіба я белая варона?
— Жанчына я. І ў гэтым – грэх!

Выдуманая, навязаная грэшнасьць з цемры вякоў перасьледуе нашых жанчынаў, а мужчыны калісьці нацкоўваўшы гэтага сабаку – ужо і забыліся на гэта. Тым часам, як на ўсходзе жанчына і каня спыніць на лёце, і ў лазню вогненую зойдзе, а на Захадзе супроць гвалту, насільля кожная жанчына мае адваката і стос законаў, абараняючых іх правы, беларуска ж чакае, маўчыць, і паўстае толькі тады, калі цяглавітасьць выходзіць уся (быкаўская Сьцепаніда, мележаўская Ганна і іншыя). Маці Баравіковай з верша "Птушачка" – тая ж самая:

... Ды знаў бы хто, - жыцьцё прайшло ў палёце,
хоць і было ў ім – печка ды парог.

У наступным вершы "Кулёма" паэтка паўстае супроць кансэрватызму вёскі, прымхлівасьць беларусаў. Здаецца, вера ў забабоны засталася непахіснай з часоў Цёткі. Дваістасьць паэткі найбольш яскрава назіраецца ў вершы "Жанчыны". Не зважаючы на ўпэўненасьць, моц, доўгі шлях, які адолела сп.Баравікова, каб даканаць міт аб прадвызначанасьці лёсу беларускай жанчыны, яна згаджаецца:

... мы сёстры адкае цяпер дзяржавы,
пад назваю даўно не новай "рэўнасьць"
б'е ў вочы фар насмешлівых святло,
спрабую быць і мудраю, і добрай,
а ўслед, напэўна, выгукнула б: "Кобра!",
каб у самое джала не было.

Заключэньне:

Напэўна, цяжка быць жанчынай у краіне, дзе нават мужчынам ня лёгка? А мода гэта зноў перабольшваньне, памылковы погляд? У арміі, на прадпрыемствах, у сям'і дастаецца больш мужчынам, спадзяюцца больш на іх, праўда ад гэтага жанчынам не вальней. Трэба зьвярнуць увагу на заклік Натальлі Арсеньневай і, сапраўды, ужо "да сварак і гаргатні". Стогну жанчыны не перанесьці, а нізкі лёт мужчынскай душы не задавальняе. Ці не час адкінуць прымхі вакол полу і пачаць жыць па-сапраўднаму? Тады больш часу будзе на ўласнае жыцьцё, на эксперымент нарэшце. Хаця зноў жа, беларуская жаночая паэзія дэманструе надзвычайны ўздым у тыя перыяды, калі асабліва цяжка і нязносна, калі няма ніякай прыкметы сацыяльнай стабільнасьці. Як бачым паэзіі не падуласны законы, а таму складана прыйсьці да пэўнае высновы, тым

Уладзімір Арлоў

АДКУЛЬ НАШ РОД

(Працяг)

Вітаўт Вялікі і бітва пад Грунвальдам

Гром вайны

Самым магутным сярод уладароў старажытнай Беларускай дзяржавы быў вялікі князь Вітаўт. Ён пражыў доўгае жыццё, поўнае прыгодаў і небяспекі.

Калі Вітаўт быў яшчэ малады, ворагі запрасілі яго разам з бацькам на мірныя перамовы. Прыехалі яны без войска і без зброі. Вітаўта і ягонага бацьку схапілі, закавалі ў кайданы і пасадзілі ў турму ў моцным Крэўскім замку. Галоўны вораг Вітаўта князь Ягайла падаслаў у замак наёмных забойцаў. Яны задушылі Вітаўтавага бацьку Кейстута, а ягоную верную жонку ўтапілі ў замкавым рове.

Трэба было ратавацца. Аднойчы ў турму да Вітаўта прыйшла жонка са служанкаю. Вартавыя прапусцілі дзвюх жанчын туды і дзвюх назад. Яны не ведалі, што ў адзенні служанкі з турмы выйшаў сам Вітаўт.

У доўгай барацьбе з Ягайлам Вітаўт урэшце перамог і, зрабіўшыся вялікім князем, узяўся ўмацоўваць сваю дзяржаву. Ён далучыў да яе старажытны беларускі горад Смаленск. Тры разы Вітаўт вадзіў войска на Маскву. У тыя часы мяжа паміж нашай краінаю – Вялікім княствам Літоўскім і Масковіяй праходзіла далёка на ўсходзе – усяго за сто вёрстаў ад Масквы.

Падданыя і іншаземцы з павагаю і страхам называлі Вітаўта Громам вайны. Князь быў мужны воін і добры палітык. Любіў падарожнічаць па сваёй краіне. За тры дні ён, начуючы каля лясных вогнішчаў, мог на коні прыехаць з Вільні ў Полацк.

Усе галоўныя пасады ў дзяржаве за Вітаўтам займалі беларусы. Яны кіравалі нават у тых землях, дзе жылі продкі цяперашніх літоўцаў. Вы памятаеце, што дзяржаўнаю моваю ў Вялікім княстве Літоўскім была беларуская. На ёй пісаліся княжыя загады, законы і іншыя дзяржаўныя дакументы. Нямецкі пасол, які прыязджаў у сталіцу княства – Вільню, запісаў у свам дзённіку, што Вітаўт і ўсе прыдворныя гаварылі па-беларуску.

Вялікі князь Вітаўт

Пад сцягам з "Пагоняй"

Найбольш небяспечным ворагам нашай радзімы тады быў Тэўтонскі ордэн. Так называлася дзяржава, створаная нямецкімі рыцарамі-крыжакамі. Гісторыкі палічылі: крыжакі нападалі на Беларусь 150 разоў. Яны разлічвалі вынішчыць нашых людзей або анямечыць – гэта значыць прымусіць забыць сваю мову ды звычаі і зрабіцца немцамі.

Вітаўт вырашыў перамагчы Тэўтонскі ордэн. Дзеля гэтага ён дамовіўся з польскім каралём Ягайлам злучыць свае сілы супраць агульнай небяспекі. Дзве дзяржавы рыхтаваліся да вялікай вайны. Кавалі кавалі зброю. Воіны ўдасканальвалі сваё ваярскае майстэрства. У Белавежскай пушчы княжыя паляўнічыя нарыхтоўвалі харчовыя прыпасы.

Аб'яднаныя сілы Вялікага княства Літоўскага і Польскага каралеўства сустрэліся з крыжацкімі войскамі каля вёскі Грунвальд, што перакладаецца з нямецкай мовы як Зялёны Гай.

Вітаўт прывёў на бітву сорак палкоў. Трыццаць з іх прыйшлі пад баявымі сцягамі з "Пагоняй". Тут былі палкі з Полацка, Вільні, Віцебска, Мсціслава, Гародні, Пінска, Навагрудка, Берасця і іншых беларускіх гарадоў. Кожны полк складаўся з коп'яў. Кап'ём называлася баявая тройца: рыцар, ягоны збраяносец і воін-лучнік. Беларускіх палкоў было болей за дваццаць.

З двух бакоў на грунвальдскіх пагорках сышлося болей за 200 тысяч воінаў. Гэта была адна з самых буйных бітваў у гісторыі.

... і закіпела сеча

Сеча пачалася раніцою 15 ліпеня 1410 года. Першай пайшла ў атаку лёгкая конніца Вітаўта. Супраць яе біліся закаваныя з галавы да ног у браню конныя рыцары-тэўтонцы. Пасля гадзіны бою лёгкія беларуска-літоўскія атрады сталі адыходзіць, завабліваючы немцаў у пагоню.

Асабліва гарачы бой кіпеў там, дзе стаялі смаленскі, мсціслаўскі і аршанскі палкі. Большасць іхных ваяроў у той дзень загінула, але стрымала шалёны націск крыжакоў і заслужыла неўміручую славу. ВЯлікую мужнасць

Грунвальдская сеча

паказалі на Грунвальдскім полі палачане і віленцы. Прыкрываючы адыход таварышаў, кожны з іх біўся супроць пяці тэўтонскіх рыцараў і амаль не меў надзеі ўратавацца. Стаялі насмерць і польскія палкі. Адважна біліся на баку Вітаўта і Ягайлы таксама ўкраінскія, татарскія, чэшскія і малдаўскія дружыны.

Сонца ўжо хілілася да захаду, поле было спрэс завалена забітымі людзьмі і конямі, а бітва не сціхала. У пыльным паветры тонка спявалі сваю смяротную песню стрэлы. Звінелі, высякаючы іскры, мячы, чуліся перадсмяротныя крыкі і малітвы. У слядах ад конскіх капытоў застывала цёмная кроў.

Немцы яшчэ ніяк не маглі даць веры, што іхняе войска, якое ўранні лічылася непераможным, разгромлена.

Разгром тэўтонскіх рыцараў

Кароль Ягайла кінуў у бой свежыя палкі, а Вітаўтава конніца вярнулася на поле бітвы і з новай сілаю абрынулася на разгубленага ворага. Крыжакоў удалося акружыць. Жалезныя абцугі беларуска-жамойцкіх і польскіх палкоў сціскаліся ўсё мацней. Нашы ваяры помсцілі за забітых бацькоў і братоў, за забраных крыжакамі ў вечны палон сёстраў і мацярок. Ад магутных удараў мячоў, ад калёных наканечнікаў стрэлаў, ад татарскіх арканаў не маглі ўратаваць крыжакоў ніякія панцыры.

Адзін з воінаў Вітаўта прабіўся да галоўнага тэўтонскага ваяводы – вялікага магістра Ульрыхта і ўсадзіў яму ў горла вострую рагаціну. Убачыўшы смерць свайго правадыра, немцы пабеглі. Рыцары сотнямі здаваліся ў палон і прасілі літасці.

А сёмай гадзіне вечара разгром крыжацкага войска быў скончаны. Летапісы кажуць пра 40 тысяч забітых і 15 тысяч палонных ворагаў. Былі захоплены сотні тэўтонскіх сцягоў. Разам з адрубанымі ў рыцараў барадамі пераможцы вывешвалі іх потым на вежах Вільні і Кракава.

Запомніце: бітва пад Грунвальдам – адна з важнейшых падзей беларускай гісторыі. Перамога выратавала наш народ ад вынішчэння і спыніла нямецкія напады. 500 гадоў пасля гэтага нага ўзброенага немца не ступала на беларускую зямлю.

Памяць пра Грунвальдскую сечу захоўваецца не толькі ў летапісах і кнігах. На лясной і азёрнай віцебскай зямлі недалёка ад беларускага горада Паставы ёсць вёсачка Грунвальд. Паданне кажа, што яе заснаваў нехта з воінаў князя Вітаўта, што вярнуўся з перамогаю на радзіму.

Ягайла і Зоська Гальшанская

Украдзеная карона

Пад канец жыцця Вітаўт вырашыў зрабіцца каралём. Пакуль паслы везлі яму з Рыма карону, князь сабраў гасцей з усёй дзяржавы. Кожны дзень яны балявалі і весяліліся.

Летапісцы сцвярджаюць, што запрошаныя жылі ў Вітаўта сем тыдняў. Кожны дзень яны выпівалі па пяцьсот бочак хмельнага мёду і з'ядалі па пяцьсот кароў, па пяцьсот бараноў, па пяцьсот дзікоў, а таксама па сто зуброў і па сто ласёў.

Аднак гэтае вясёлае чаканне скончылася даволі сумна.

Польскае каралеўства пабойвалася моцнага суседа і не хацела, каб Вітаўт стаў каралём.

Палякі схапілі паслоў, адабралі ў іх карону, рассеклі яе напалам і схавалі ў адным са сваіх касцёлаў.

Нягледзячы на гэтую няўдачу, вялікі князь Вітаўт пакінуў пасля сябе велізарную краіну, што раскінулася ад Балтыйскага да Чорнага мора. Гэта была адна з найбуйнейшых краінаў у тагачаснай Еўропе і ва ўсім свеце. Пасля перамогі пад Грунвальдам дзяржава нашых продкаў – Вялікае княства Літоўскае заваявала вялікую павагу ў сваіх блізкіх і далёкіх суседзяў.

Пытанні і заданні:

1. *Як звалі самага магутнага з уладароў старажытнай Беларускай дзяржавы?*
2. *Што вы даведаліся пра гэтага славутага князя?*
3. *Чаму Вітаўт вырашыў пачаць вайну з Тэўтонскім ордэнам?*
4. *Калі адбылася Грунвальдская бітва? Раскажы, як яна праходзіла і чым скончылася.*
5. *Чаму мы называем бітву пад Грунвальдам адной з найважнейшых падзей беларускай гісторыі?*
6. *Хто і чаму ўкраў Вітаўтаву карону?*

(Працяг у наступным нумары).

Гутарка з Алесем Камоцкім

У кастрычніку ў Менску ў тэатры "Вольная сцэна" адбыліся канцэрты пад назвай "нябачны мір" адным з выступоўцаў быў наш вядомы бард Алесь Калюцкі. Ён пагадзіўся даць інтэрв'ю, а таксама свае песні з акордамі для "НС".

Алесь, як вы дакаціліся да беларусшчыны?

Я да беларусшчыны не дакатваўся, таму, што беларусам нарадзіўся. А калі сур'ёзна, то нацыянальную свядомасць мне прывіў бацька, з дзяцінства ён даваў мне беларускія кніжкі.

Калі пачалі пісаць вершы, песні, калі сталі выконваць песні пад гітару?

Немагу сказаць дакладна, гэта было ў часы бурдівага юнацтва, калі нармальна гулялі, нармальна выпівалі, так, што калі пачалося пісанне вершаў не памятаю, недзе ў пачатку 80-х.

У 80-х пачаўся беларускі рух, паўсталі аб'яднанні кшталту "Талакі", "Тутэйшых" і інш. Ці не ўдзельнічалі вы ў якой небудзь з іх?

Калі запрашалі то прыходзіў у госц, а ні ў якіх суполках не быў.

З чаго пачыналася ваша дзейнасць як барда?

У свой час скончыў 1-ы курс музычнай вучэльні па кларнэту, пасля граў на саксафоне, а калі скончыў граць на гэтых дудках напэўна трэба было выпускаць пар. Так, што неяк само сабой атрымалася, што на гітары. Першы мой канцэрт адбыўся ў 1986 годзе. А першы мой альбом павінен выйсці ў гэтым годзе.

Я ведаю, што аматары беларускай бардаўскай песні слухаюць вашы запісы даўно. У мяне яшчэ гадоў 8 назад была цэлая касета вашых песень, а вы кажаце, што ваш першы альбом выходзіць ў гэтым годзе.

Справа ў тым, што ўсё што раней было рабілася "без мяне", запісвалі ў час канцэртаў і г.д.

А першы альбом будзе называцца "Зорка спагады". Ён зроблены на вершы Рыгора Барадуліна. Гэта пераважна ??????.

Колькі напісана вамі вершаў, спрабавалі падлічваць?

Не неспрабаваў, калі прыкладна, то болей за дзве сотні.

У 1997 г. пабачыла свет ваша кніжка "Спроба ісці па расе", песні з якой мы будзем друкаваць у "НС". Раскажыце як яна стваралася?

Песні для гэтай кнігі я пісаў спецыяльна, а вершы я сабраў тыя, якіх ў мяне па розных носьбітах былі раскіданы, вось ???? "Спроба ісці па расе".

Якія ў вас у жыцці захапленні, хобі?

Маё асноўнае захапленне – музыка. Я люблю музыку якая кранае і неважна ў якім яна стылі.

Што б вы хацелі пажадаць нашаму Таварыству?

Я жадаў бы, каб арганізацыя якая змагаецца за беларускую мову сталася б элітарнай. Каб не было так, што ўсіх каго папала цягнулі б туды, а права знаходзіцца ў ёй трэба былоб заслужыць. Тады і мова стане прэстыжнай.

Гутарыў Алесь Гурыновіч.

Іваноў Уладзіслаў

Эксперымент у сучаснай беларускай жаночай паэзіі і праблемы фэмінісцкага руху

(Заканчэнне. Пачатак на ст. 6)

Тым не менш, літаратурныя вынаходкі яшчэ не выкрыты поўнасьцю, і назапашваньне ў скарбніцах як мужчынскай, так і жаночай паэзіі далёка ад заключнай стадыі. Згадзіцеся, што даволі складана рабіць высновы, калі працэс ідзе, пастаянныя зьмяненьні, дынаміка замінаюць аналізаваць і структураваць тую ці іншую ягоную стадыю. Тым не менш, нават ня ведаючы прагнозаў на будучыню, можна сьмела сьцвярджаць, што жанчына – больш сьхільная да постмадэрных пераўтварэньняў, больш стойкая перад усімі сучаснымі трансфармацыямі. Адзначым, што ня толькі больш сьхільныя, але ж адначасова з'яўляецца стваральніцаў умоваў для замацаваньня постмадэрнізму на Беларусі. (Рэч ў тым, што гэтак званая фэмінізацыя здабыўшы ў 60-ыя гады моц і абгрунтаваную папулярнасьць, цяпер прапануе вырашыць ня толькі "жаночыя праблемы", але і мужчынскія супярэчнасьці. Рэканструкцыя жаночай тоеснасьці паралельна пераглядае, легітымізуе пасьлабленьне мужчынскага суперстатусу, суперабавязкаў і суперкампетэнцыяў, а гэта значыць імкнецца ўсталяваць эгалітарныя прынцыпы ў краіне). Пры гэтым не пакінем па-за нашай увагай вялікай ролі некаторых беларускіх выданьняў, якія мэтаю свайго існаваньня лічаць мадэрнізацыю і эўрапеізацыю Беларусі – "Наша Ніва", "Спадчына" і шэраг іншых. Аднак яны выбралі аднабаковую мадэрнізацыю – моўную, гістарычную, але толькі не эканамічную, палітычную і сацыяльную. Ігнаруючы гэтак званае жаночае пытаньне, яны пакрысе згубілі свой ідэал – Сярэднюю Эўропу, бо вядома, што яна – пераважна мужчынскае параджэньне, якое сяньня існуе ў галавах пісьменьнікаў, філёзафаў, геапалітыкаў – мужчынаў. Здаецца, што яны не зразумелі сутнасьці постмадэрнізма, не апусьціліся на яго глыбіню, бо для Заходняй Эўропы – гэта, у першую чаргу, разбурэньне мітаў, стэрэатыпаў, якія кіравалі нашым жыцьцём ў дамадэрныя стагоддзі. Мадэрнізацыя – не адмаўленьне ад мінуўшчыны, а просты перагляд фактаў, так бы мовіць ураўноўваньне поглядаў (акадэмічнага і новага, правінцыяльнага, калі размова ідзе аб лінгвістычнае дэмітызацыі ў беларускай мове). Дык вось гендэрныя стэрэатыпы ляжаць па-за ўвагай нашай "прасунутай" інтэлігенцыі, і яны застаюцца моцнымі, дзейнымі, як сярод вяскоўцаў так і гараджанаў. Нацыянальныя рухі Расейскай імпэрыі пачатку стагоддзя разбурылі старыя імпэрскія стэрэатыпы, а пасьля стварылі новыя, ад якіх цяжка пазбавіцца сяньня. Менавіта ў гэты прамежак часу зараджаецца постмадэрнасьць, раўнапраўе (з'яўляюцца і сыходзяць галоўныя жаночыя постаці сярэднеэўрапейскае мадэрнасьці – Марыя Канапніцкая, Цётка, Элаіза Ажэшка). На жаль, камуністычнае прыйсьце замарозіла сярэднеэўрапейскую мадэрнасьць і беларускую ў прыватнасьці. Не зважаючы на выкараненьне ўсялякімі манерамі ідэі Сярэдняй Эўропы камуністычнай уладай, цяга і жаданьне быць прычыненым да сучаснага захаваліся ў пэўных колах – тыя, хто сачыў за бегам часу, але ж жыў і трапляў у Гулаг. Калі ў матэрыяльным пляне савецкім людзям так і не трапілася адчуць сябе разьвітымі, мадэрнымі, дык у духоўным нацыянальныя эліты пабудавалі сучасныя літаратуру, мастацтва, філязофію. Заставаючыся штодня аб'ектамі камуністычнага эксперыменту, эстонскія, беларускія ці армянскія інтэлігенты працягвалі ўласны эксперымент са словам, формай. Ці не ў гэтым моц Чалавека? І зноўку грамадзянскі вычын Ларысы Геніюш – самы яскравы прыклад "эксперыменту пад эксперыментам". Хто, як не Яна ведае кошт чалавечай годнасьці, каму, як не Ёй верыць:

... Груганы ўжо не над намі крачуць,
нашы сьлёзы адплылі ў вякі,
мужныя не жаляцца, не плачуць,
мужныя сьціскаюць кулакі.
(Л.Геніюш "Кроў зьбяжыць рабінамі на вусны".)

Літаратура:

1) Ларыса Геніюш – Выбраныя вершы, Менск, 1997
2) Ларыса Геніюш – Ад родных ніў, факсімальнае выданьне
3) Цётка – Творы, Мінск, 1976
4) Канстанцыя Буйло – Коціцца рэха, Мінск, 1993
5) Яўгенія Янішчыц – ВЫбранае, Мінск, 1998
6) Наталля Арсеннева – Яшчэ адна вясна, МІнск, 1996
7) Галіна Булыка – Турмалін, Мінск, 1994
8) Галіна Булыка – Сінтэз, Мінск, 1986
9) Лера Сом - "Маладосць"-7, 1991
10) Лера Сом – "Маладосць"-3, 1993
11) Вера Бародзіч – "Маладосць"-7, 1991
12) Галіна Каржанеўская – "Крыніца" –2, 1996
13) Раіса Баравікова – Адгукнуся голасам жалейкі, Мінск, 1984
14) Раіса Баравікова – Пад небам першага спатканьня, Мінск,1990
15) Раіса Баравікова – Каханне, Мінск, 1987
16) Адам Глёбус – Суайчыньніцы // "Наша Ніва"-2(123) 25 студзеня 1999
17) Славамір Адамовіч – Спарон // "Наша Ніва" – травень 1998
18) Gilles Lipovetsky "L'ere du vide" // Ghapitre 4: Modernisme et post-modernisme, Gallimard, 1993, p113.
19) Luc Ferry "La vraie victoire des femmes" // Le Point, 4 juillet 1998.

Давайце спяваць па-беларуску

РАСКАЖЫ

Словы і музыка Алеся Камоцкага

Am Em Am Em
Раскажы мне пра дождж раскажы.
C E7 Am
Хто ў небе зьбірае дажджы,
C Dm
Што шматдзённа ільюць
C G C
На маю галаву?
Am Em Am
Хто у небе зьбірае дажджы?
Пакажы мне сябе, пакажы,
Не чакай, покуль час прабяжыць.
Слова моўчкі аддай
І пытаньні здымай,
Не чакай, покуль час прабяжыць.

C G
Грэшны кавалак неба
C
Бачыш ты навылёт.
C G
Што табе заўтра трэба?
C
Што табе як сваё?
C Dm
Раніцай сьвежы подых
E7 Am
Ці вечаровы змрок.
C Dm
Дай мне руку і пойдзем
E7 C
Ціха за крокам крок.

Затрымай над вачыма руку,
Каб ня зьведаць ад сонца пакут.
У выглядваньні хмар,
Што абклалі абшар,
Каб ня зьведаць ад сонца пакут.
І трывай, покуль сіла, трывай.
Хай ня глянецца за небакрай,
Дый ня сьціхне ў ілжы
За штуршок да мяжы
Тое, што нам ніхто не казаў.

Грэшны кавалак неба

Бачыш ты навылёт.

Што табе заўтра трэба?

Сонечны пералёт...

Рэдактар Станіслаў Суднік

Заснавальнік:
ТБМ імя Францішка Скарыны.
Пасведчанне аб рэгістрацыі:
№ 83 ад 28 чэрвеня 1996 г.
Адрас рэдакцыі:
220005, г. Менск, вул. Румянцава, 13.
Адрас для паштовых адпраўленняў:
231300, г. Ліда-2, п/с 7.
E-mail: ns@lida1.lingvo.grodno.by

Рэдакцыйная калегія:
Людміла Дзіцэвіч, Алесь Гурыновіч, Леакадзія Мілаш, Язэп Палубятка, Алесь Петрашкевіч, Лілея Сазанавец, Уладзімір Содаль, Станіслаў Суднік, Павел Сцяцко, Алег Трусаў.

Аўтары цалкам адказныя за падбор і дакладнасць прыведзенай інфармацыі

Газета надрукавана ў Лідскай друкарні.
231300, г.Ліда, вул. Ленінская, 23.
Газета падпісана да друку 25. 10. 99 г.
Наклад 3300 асобнікаў. Замова № 2799
Падпісны індэкс: 63865.
Кошт падпіскі: 1 мес.- 60 000 руб., 3 мес.- 180 000 руб.
Кошт у розніцу: 20 000 руб.